

GREENPORT
West-Holland

GREENPORT WEST-HOLLAND RUIMTELIJK- ECONOMISCHE STRATEGIE 2050

Buck
Consultants
International

VINU.

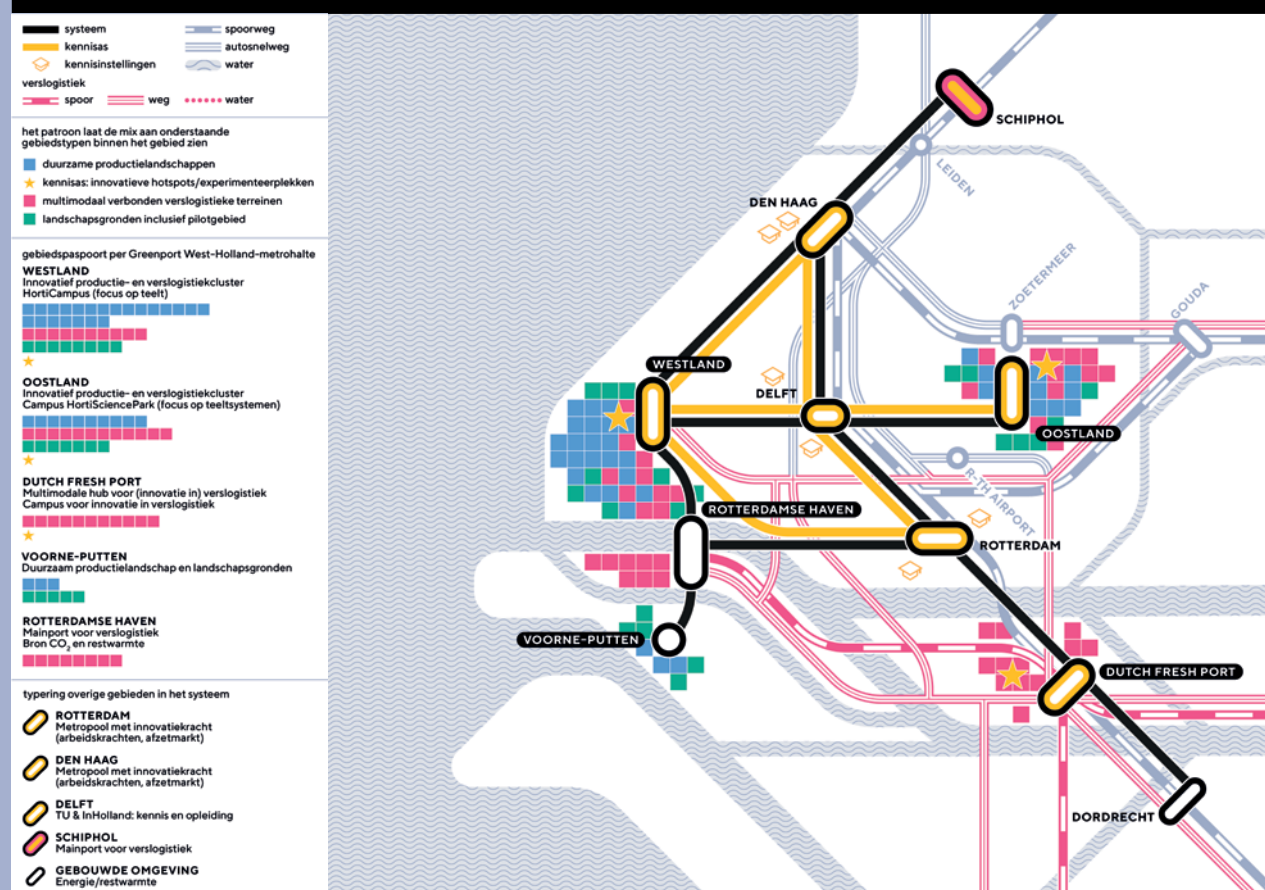
MST

De ruimtelijk-economische strategie in één oogopslag

ONZE BELOFTE VOOR 2050

- Gezondste versproducten op de juiste plek:
zo dragen we bij aan gezondheid, geluk en voedselautonomie
- Top 3 economische motor van Nederland
- Cruciale schakel in regionale transitie (energie, water, biodiversiteit en mobiliteit)

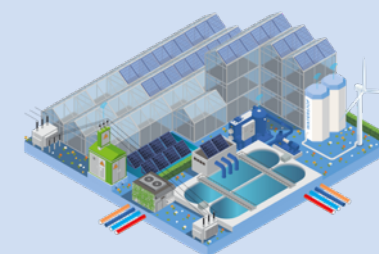
METROKAART VAN DE TOEKOMST

VISIE OP ONS GEBIED

- Van meer naar beter: investeren in vestigingsklimaat van de toekomst en inzetten op slim, meervoudig ruimtegebruik
- Van versnipperd naar samen: kennisas door Greenport-gebied
- Blik naar buiten: verbonden met de groene metropool en haar inwoners

JUISTE MIX VESTIGINGSMILIEUS

**DUURZAME
PRODUCTIELANDSCHAPPEN**

**MULTIMODAAL VERBONDEN
VERSLOGISTIEKE TERREINEN**

CAMPUS OP DE KENNISAS

LANDSCHAPSGRONDEN

5 LEIDENDE PRINCIPES

5 AMBITIES

DIRECT AAN DE SLAG

I

Versnellen energietransitie

Productie klimaatneutraal
en vervoer emissievrij

II

Mondiale, innovatieve koploper blijven

Investeren in doorbraak-
innovaties voor duurzaam
verdienmodel

III

Gebiedsontwikkeling: meer doen met ruimte

Het maximale met
beschikbare ruimte:
vestigingsklimaat klaar
voor de toekomst

IV

Ondernemerschap: werkgever v/d toekomst

Versterken profiel cluster:
binden nieuw talent &
ondernemerschap, focus leren
en ontwikkelen

V

Greenport in verbinding

Actief en continu werken
aan maatschappelijke
verbinding met onze regio

OPGAVE WARMTE

Ons hele cluster voorzien van
warmteinfrastructuur en duurzame opwek

OPGAVE INNOVATIE

Met de koplopers van ons cluster doorbraakinnovaties zo veel mogelijk naar voren
halen om de transitie te maken naar een duurzaam, toekomstgericht cluster

INHOUDSOPGAVE

	Managementsamenvatting	6
1.	Introductie	12
1.1	Aanleiding voor een nieuwe ruimtelijk-economische strategie	13
1.2	Huidige clusterkracht Greenport West-Holland	14
1.3	Uitdagingen voor Greenport West-Holland	16
2.	Scenario-analyse en opgaven	18
2.1	Drie scenario's voor Greenport West-Holland 2050	19
2.2	Uitkomsten	21
2.3	Opgaven	22
3.	Strategie Greenport West-Holland 2050	26
3.1	Groeten uit de Greenport: toekomstbeeld 2050	27
3.2	Leidende principes	30
4.	Ambities	32
	Versnellen energietransitie	34
	Mondiale, innovatieve koploper blijven	36
	Gebiedsontwikkeling: Meer doen met evenveel ruimte	38
	Werkgever van de toekomst	50
	Greenport verbinden	52
5.	Waarmaken	54
5.1	Kansen voor het versterken van samenwerking	56
5.2	Eerste stappen naar een uitvoeringsagenda	57
5.3	Direct impact maken met netwerkkracht	62
	Bijlagen	64
	Colofon	70

MANAGEMENT- SAMENVATTING

WAAROM successen uit het verleden bieden geen garanties voor de toekomst

Greenport West-Holland (GPWH) biedt als Nederlands grootste Greenport van Nederland en Europa een compleet ecosysteem voor versproducten; productie, handel en techniek. De Greenport is meer dan een economisch cluster: het is één van de **identiteitsdragers van de regio** en draagt al decennialang bij aan grote maatschappelijke vraagstukken: van gezonde voeding, welzijn en geluk tot banen voor iedereen, de energietransitie en een *biobased economy*. Greenport West-Holland heeft als ambitie om (Europese) **steden te voeden en vergroenen**, met duurzame productie, verslogistiek en kennis als exportproduct.

Maar grote uitdagingen op het gebied van innovatie, het binden van talent, de transitie naar een duurzaam, circulair systeem met nieuwe energiebronnen en betere inbedding in een steeds verder verstedelijkte regio vragen om een nieuwe koers. Met een gunstig klimaat, een bodem geschikt voor duurzame warmte en de nabijheid van mainports Rotterdam en Schiphol heeft Greenport West-Holland de juiste kaarten in handen voor de toekomst. Tegelijkertijd is de druk op de ruimte onverminderd groot in de regio: ook het inpassen van de woningbouwopgave, klimaatadaptatie en de energietransitie vragen ruimte. Deze strategie biedt (1) een gezamenlijk richtinggevend toekomstbeeld, (2) de eerste stappen om de ambities waar te maken en (3) een **oproep tot samenwerking**:

alleen in samenwerking – onderling en met andere sectoren en domeinen in de regio – kunnen we werken aan onze opgaven.

WAT ons gedeelde toekomstbeeld

DE BELOFTE VAN GREENPORT WEST-HOLLAND.

In 2050 biedt Greenport West-Holland de gezondste versproducten, steeds op de juiste plek: Greenport West-Holland draagt bij aan volksgezondheid en voedselautonomie. We zijn een top 3-economische motor voor Nederland: Greenport West-Holland zorgt voor regionale werkgelegenheid, versterkt de innovatiekracht van de topsector tuinbouw en uitgangsmateriaal en het handel- en techniekcluster. Zo draagt de Greenport bij aan de internationale concurrentiepositie van Nederland. We zijn een cruciale schakel in de regionale transitie naar een duurzame leefomgeving: Greenport West-Holland fungeert als regionale ‘batterij’ in de energietransitie en waterbuffer in een sterk verstedelijkte regio.

GEZAMENLIJK TOEKOMSTBEELD.

— **Veranderend verdienvermogen en maatschappelijke bijdrage.** In 2050 betalen we de true price – inclusief milieu- en maatschappelijke kosten, eten we vaker plantaardig en gebruiken we meer biobased materialen. Greenport West-Holland is een hoogwaardig verscluster dat efficiënt met de ruimte omgaat en altijd innoveert. Innovatie zie je terug in de kennis van Leiden,

Den Haag via Delft naar Rotterdam. De Greenport-campus heeft aan de kennis drie vestigingen waar wordt gewerkt aan *high tech*-innovatie in gezond voedsel, welzijn, schoon water en duurzame energie en -verslogistiek. We zijn trots op technische innovaties én sociale innovaties: we produceren sociaal verantwoord en ecologisch verantwoord.

– Verbonden met de groene metropool.

In 2050 heeft de groene Metropoolregio Den Haag-Rotterdam een transitie doorgemaakt naar een groen en leefbaar stedelijk gebied met snel en duurzaam openbaar vervoer. Er is geïnvesteerd in de verbinding tussen stad en Greenport:

elke inwoner kent het belang van de kas. Verslogistiek is verduurzaamd: multimodaal en schoon.

– Verbouwen voor de transitie.

Richting 2050 heeft de Greenport een grote kwalitatieve verbouwing door- gemaakt naar duurzame productieland- schappen, multimodaal ontsloten vers- logistieke terreinen, innovatiehotspots en met landschapsgronden. Ruimte wordt duurzaam en meervoudig ge- bruikt en het Greenport-gebied is uit- nodigender en toegankelijker geworden.

Op basis van ons gezamenlijk toekomstbeeld houden we vast aan

5 leidende principes:

I Versnellen energietransitie	We versnellen de transitie naar duurzame energie , want energie is de belangrijkste vestigingsvoorwaarde voor ons cluster.
II Mondiale, innovatieve koploper blijven	We blijven mondiale, innovatieve koploper , want kennis wordt steeds belangrijker voor ons verdienvermogen. We willen steeds vooroplopen in ontwikkeling en toepassing van kennis en technieken over duurzaam, efficiënt en kwalitatief hoogwaardig telen, produceren en vervoeren.
III Gebiedsontwikkeling: meer doen met ruimte	We zien kansen om meer te doen met ongeveer evenveel ruimte , want we realiseren ons dat de ruimtedruk in onze regio hoog is. Door efficiënter te pro- duceren, functies te combineren en meerlaags te telen en verpakken willen we per vierkante meter zoveel mogelijk economische en maatschappelijke waarde toevoegen, verduurzamen en de ruimtelijke kwaliteit verhogen.
IV Ondernemerschap: werkgever van de toekomst	We versterken ons profiel en ontwikkelen ons verder tot werkgever van de toekomst , waar mensen een leven lang leren, ontwikkelen en met plezier werken – op alle niveaus. Want nu ons vakgebied kennisintensiever wordt, is het steeds belangrijker dat we ook technisch opgeleide mensen aan ons binden.
V Greenport in verbinding	We verbinden ons nog meer met onze omgeving en vormen een sterker regionaal netwerk, want de grote uitdagingen van ons cluster moeten we sa- men aangaan. We maken onderdeel uit van een ruimtelijk systeem waarin we verantwoord omgaan met water, natuur, energie en grondstoffen. We willen beter bereikbaar zijn voor iedereen – zowel fysiek als digitaal.

HOE ambities en onze rol

AMBITIES.

De vijf leidende principes vertalen we naar ambities: wat willen we bereiken richting

2050? Voorop staat dat we uitgaan van het ondernemerschap en de kracht van ons cluster inzetten om de transitie te maken naar een toekomstgericht, duurzaam en circulair systeem van wereldniveau.

LEIDEND PRINCIPE	AMBITIE
I Versnellen energietransitie	In 2040 is productie in het Greenportcluster klimaatneutraal en vervoer emissievrij. – Collectieve lokale energieoplossingen (op polderniveau) – Aansluiten bij overheden bij het ontwikkelen bovenregionale energie- infrastructuur (warmte, restwarmte, CO₂, waterstof) – Modal shift & hernieuwbare brandstoffen voor verslogistiek
II Mondiale, innovatieve koploper blijven	We investeren in doorbraakinnovaties voor het duurzame verdienmodel van de toekomst. – Productie: indoor/vertical farming; autonome kas; inhoudsstoffen; biobased economy; personalized health; circulair verpakken – Verslogistiek: autonome emissieloze voertuigen – Marktontwikkeling: true pricing; plantaardige voeding
III Gebiedsontwikkeling: meer doen met ruimte	We doen het maximale met beschikbare ruimte en maken ons vestigingsklimaat zo klaar voor de toekomst. – Investeren in differentiatie: 4 typen toekomstbestendige vestigingsmilieus DUURZAME PRODUCTIE- LANDSCHAPPEN MULTIMODAAAL VERBONDEN VERSLOGISTIEK CAMPUS AAN DE KENNISAS LANDSCHAPS- GRONDEN
IV Ondernemerschap: werkgever van de toekomst	We versterken het profiel van ons cluster en binden samen nieuw talent en ondernemerschap. – Gezamenlijke opleidingsstrategie – Gezamenlijke wervingsstrategie – Netwerk verbreden: crossovers faciliteren – Focus op jonge ondernemers: start-ups en grow-ups – Huisvesting alle typen medewerkers
V Greenport in verbinding	We werken actief en continu aan maatschappelijke verbinding met de regio. – Fysieke toegankelijkheid en kwaliteitsimpuls van het gebied – Verbinding met inwoners: zichtbaar in de stad, openstellen gebied – Bereikbaarheid verbeteren: (i) modal split, (ii) ov, (iii) knelpunten – Bijdragen aan regionale maatschappelijke opgaven (energie, water, klimaat, biodiversiteit, werkgelegenheid)

WAARMAKEN.

We moeten aan de slag! Deze strategie vertelt ons gezamenlijke verhaal en gaat over onze gedeelde koers. De volgende stap is waarmaken: het organiseren van uitvoeringskracht en investeringskracht. We beginnen niet bij nul: aan veel van de ambities wordt al gewerkt – vanuit het samenwerkingsverband Greenport West-Holland en door individueel aangesloten partnerorganisaties.

We zoeken naar manieren om uitvoering te versnellen, te verbeteren en te versterken en we willen het momentum vasthouden. Daarom starten we parallel met organiseren, verdiepen én doen. In 2023 werken we aan het verbeteren en/of opzetten van een effectieve en daadkrachtige samenwerking; aan een inhoudelijke uitvoeringsagenda met roadmaps per ambitie en starten we gelijk met quick wins.

Uiteindelijk hebben we niet alleen elkaar, maar ook onze omgeving nodig om ons innovatieve cluster klaar te maken voor een duurzame toekomst in een druk, stedelijk gebied.

1

INTRODUCTIE

1.1 Aanleiding voor een nieuwe ruimtelijk-economische strategie

Greenport West-Holland biedt als grootste Greenport van Nederland en Europa een compleet ecosysteem voor versproducten; productie, handel en techniek. Al decennia lang is de Greenport meer dan een economisch cluster: het netwerk van glastuinbouwproductie, -toelevering, verslogistiek, onderwijs en kennisinstellingen is één van de identiteitsdragers van de regio. Het cluster draagt bij aan grote maatschappelijke vraagstukken: van gezonde voeding en geluk tot banen voor iedereen, de energietransitie, klimaatadaptatie en een *biobased economy*.

Greenport West-Holland heeft als

ambitie om steden en metropolitane gebieden in thuismarkt West-Europa te voeden en vergroenen, met duurzame productie, verslogistiek en kennis als exportproduct. Greenport West-Holland is internationaal koploper en wil dat blijven. Drie grote ruimtelijk-economische opgaven richting 2050 zijn (i) het versterken van het innovatief vermogen en het binden van talent, (ii) de transitie naar een duurzaam, circulair systeem en (iii) een ruimtelijke kwaliteitsimpuls van de glastuinbouwgebieden en meer verbinding met de regio en haar inwoners. Greenport West-Holland heeft stevige ambities in een complexe maatschappelijke, ecologische en economische context. Dat maakt een nieuwe ruimtelijk-economische strategie urgent én noodzakelijk.

De ligging met een gunstig klimaat,

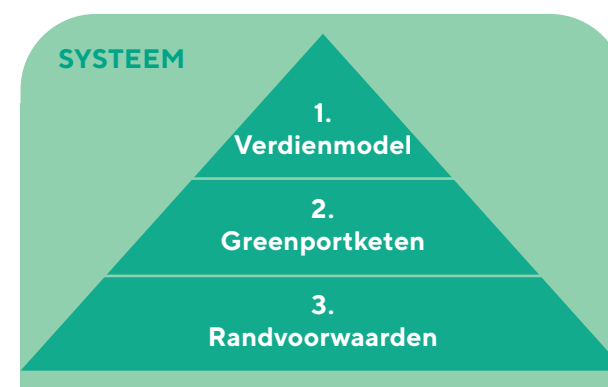
een bodem die geschikt is om duurzame warmte te leveren en de nabijheid van zowel logistieke mainports Rotterdam en Schiphol als een stedelijk gebied met veel potentiële arbeidskrachten en onderwijs-/kennisinstellingen maken dat de Greenport juist in dit gebied waarde kan blijven toevoegen. Bovendien is hier jarenlang kennis ontwikkeld en opgebouwd: dat is uniek in de wereld. Maar er is wel iets aan de hand: de historische, organische groei en verkaveling, de beschikbaarheid van arbeidskrachten en van goedkoop (Gronings) gas waren één van de makers van het internationale succes. Nu werken juist die factoren als rem op de *future-proof* ontwikkeling van Greenport West-Holland. In het hier en nu staat de productie in de Greenport extra onder druk door stijgende energieprijzen en arbeidskosten, door uitdagingen rondom opvolging en huisvesting bij een deel van de (tuinbouw) ondernemers en door toenemende internationale concurrentie. Nieuwe technologie en digitale transformatie raken niet alleen productie, maar ook verslogistiek en handel. Bovendien opereert de Greenport in een steeds drukkere regio, waar ook verstedelijking, mobiliteit, de energietransitie, klimaatadaptatie ruimte claimen.

De ruimtelijk-economische strategie zet koers richting 2050 en dat voelt ver weg. Maar de ambities zijn groot, ruimtelijke veranderingen vragen tijd en juist het

langetermijnperspectief kan ondernemers, overheden en kennisinstellingen helpen om nu de juiste keuzes te maken. Deze strategie gaat over het waarom en het wat: hoe bieden we de grote, gezamenlijke opgaven samen het hoofd en hoe maken we onze ambities waar? De strategie is van de triple helix: van de ondernemers, overheden en kennisinstellingen die Greenport West-Holland samen vormgeven. Deze strategie is een oproep tot samenwerking in de regio – met andere sectoren en domeinen – en gaat ook over het versterken van onze binding met inwoners van de regio.

1.2 Huidige clusterkracht Greenport West-Holland

Greenport West-Holland werkt als cluster, waarin verschillende typen bedrijvigheid, kennispartners en overheden sterke onderlinge relaties hebben. Greenport West-Holland fungeert als een systeem dat bestaat uit drie lagen:

VERDIENMODEL – model waarmee bedrijven in het Greenportcluster geld verdienen;

GREENPORTKETEN – keten van Greenport bedrijven en hun relaties met toeleveranciers en afnemers en de ruimtelijke neerslag hiervan;

RANDVOORWAARDEN – vestigingsklimaat (ruimtelijk & economisch) dat noodzakelijk is om de Greenport keten te laten functioneren in de bredere omgeving.

De Greenport functioneert niet zonder de juiste ruimtelijk-economische randvoorwaarden. Maar met onder meer de energietransitie, digitalisering, automatisering en de transitie naar circulair veranderen die randvoorwaarden. Deze strategie laat zien hoe het verdienmodel en de keten (lagen 1 en 2 in het model) er in de toekomst uit zullen zien én welk vestigingsklimaat daarbij hoort (laag 3) in een steeds drukkere stedelijke regio. Hieronder geven we een toelichting op het huidige verdienvermogen en de keten.

VERDIENMODEL.

Het verdienmodel van de Greenport bestaat uit vijf onderdelen:

1. **Draaischijffunctie internationale versketens:** dit is het belangrijkste verdienmodel. Greenport West-Holland brengt een breed assortiment aan versproducten uit binnen- en buitenland samen,

voegt waarde toe en bedient daarmee vooral de binnenlandse en Noordwest-Europese markt (binnen een straal van ca. 800 km). De totale Nederlandse exportwaarde van versproducten is €26 miljard (bron: WUR/CBS, 2020).

2. **Internationale afzet van kennis en technologie:** dit betreft de groeiende export van (turn-key) teelt- en kassystemen voor de mondiale markt. De Greenport heeft hierin unieke expertise opgebouwd. Nationaal is de exportwaarde ruim €1,6 miljard (bron: WUR/CBS, 2020).
3. **Voedsel, gezondheid en welbevinden:** dit gaat om de afzet van versproducten voor meer hoogwaardige markten zoals inhoudsstoffen, biobased en personalised food. Het is een opkomend verdienmodel, vol innovatie en crossovers met andere sectoren.
4. **Energievoorziening:** de glastuinbouw draagt bij aan de regionale energievoorziening door inzet van de WKK (Warmte Kracht Koppeling). Deze levert warmte en CO₂ aan de kas en elektriciteit aan het net – wat een aanvullend verdienmodel is voor glastuinbouwers. In de transitieperiode naar hernieuwbare energiebronnen, die geen constante hoeveelheid elektriciteit leveren (wind en zon), is de WKK belangrijk om tekorten aan duurzame elektriciteitsopwekking aan te vullen.

5. **Stad en tuinbouw:** dit model gaat over afzet van producten en diensten (bijv. recreatie) voor de regionale markt. Dit is vooralsnog geen primair verdienmodel, maar is relevant in de context van verbondenheid met de stad en arbeidskrachten.

GREENPORTKETEN.

De Greenportketen bestaat uit drie hoofdschakels met een eigen ruimtelijk patroon:

- **Glastuinbouw:** Glastuinbouwondernemers produceren versproducten. In Greenport West-Holland zijn 1.100 glastuinbouwbedrijven gevestigd op een areaal van 4.500 ha (bron: CBS, 2021). Het grootste deel van het areaal ligt in het Westland (2.582 ha) gevolgd door Lansingerland (742 ha).
- **Verslogistiek:** Handels- en logistieke bedrijven organiseren de logistieke keten tussen producent en consument. Het gaat om het matchen van vraag en aanbod, transport, ompakken, keuren, rijpen, etc. In de Greenport ligt ca. 700 ha agrologistiek terrein verdeeld over het Westland, Dutch Fresh Port (Barendrecht/Ridderkerk) en de A12-corridor. Daarnaast zijn in de haven van Rotterdam verslogistieke bedrijven gevestigd.
- **Toelevering:** dit betreft een breed scala aan bedrijven in veredeling, kassenbouw, technologie (zoals electro- en watertechniek) en gebruiksmiddelen

(zoals verpakkingsmateriaal). Het gaat om kennisintensieve bedrijven die verspreid over de Greenport gevestigd zijn. Belangrijk voor deze bedrijven zijn relaties met universiteiten (bijvoorbeeld de WUR), hogescholen en private kennisinstellingen (bijvoorbeeld Delphy Verify): om nieuwe kennis te ontwikkelen en om nieuwe medewerkers aan te trekken.

RANDVOORWAARDEN.

Bovengenoemde schakels zijn van oudsher niet gelijkmatig verdeeld over de deelgebieden in de regio Greenport West-Holland, maar juist die diversiteit maakt ons tot een sterk cluster. Het Greenport-gebied ligt bovendien ingeklemd: tussen duin en strand, tussen groeiende steden en infrastructuur. Greenport West-Holland is niet één gebied, maar bestaat uit een aantal clusters, die verspreid liggen door de regio. Om optimaal te functioneren is het van belang om meer als één systeem te functioneren en ruimtelijk te herschikken.

1.3 Uitdagingen voor Greenport West-Holland

De positie van (inter)nationaal koploper is niet vanzelfsprekend – om die positie vast te houden is continue vernieuwing nodig. Want op dit moment is het cluster nog te afhankelijk van fossiele energie en heeft de Greenport negatieve impact op de wa-

terkwaliteit en ervaart de omgeving licht-hinder. Voor de GPWH geldt de wet van de **remmende voorsprong**. De ligging, unieke kennis, kwaliteit van producten en het ondernemerschap brachten voorspoed, maar bieden geen garantie voor de toekomst. Decennia van gestage ontwikkeling en uitbreiding maakten Greenport West-Holland tot een groot exporteur van producten en kennis. Gevaar is dat die voorsprong bij ondernemers leidt tot in 'blijven doen wat je deed' en dit optimaliseren. Bovendien zien we steeds meer internationale concurrentie. Vasthouden aan het huidige model is niet houdbaar – dan wordt Greenport West-Holland ingehaald door andere landen en regio's, die met een 'schone lei' en de nieuwste technologie een nieuw vestigingsklimaat kunnen scheppen. Bovendien verscherpt (duurzame) wet- en regelgeving ook steeds. Om clusterkracht te behouden, is het niet voldoende als slechts enkele koplopers innoveren: het gehele cluster moet mee. De opgave is om de juiste randvoorwaarden te scheppen, waardoor Greenport West-Holland sneller en ingrijpender kan innoveren.

Greenport West-Holland bestrijkt een groot en gefragmenteerd gebied en de ruimtedruk vanuit andere domeinen – wonen, natuur, economie, infrastructuur en energie – is groot. Van oudsher zijn ondernemers in het cluster gericht op de eigen gemeente en de eigen deelsector. Bovendien kenmerkt het cluster zich door

een veelheid aan (kleinere) ondernemers: er is niet – zoals rondom ASML, Philips en de TU Eindhoven – een brandpunt van het cluster met toeleveranciers daar omheen. Dat leidt tot **versnippering**: ruimtelijke versnippering, maar ook versnipperde (kennis) netwerken. Die clusterkracht is belangrijk om snel te verduurzamen en om te blijven innoveren – daarom is het regionale schaalniveau en hechte samenwerking cruciaal.

Een derde uitdaging ligt in het **organiseren van uitvoeringskracht**. Greenport West-Holland is een netwerkorganisatie waarin de partners – bedrijfsleven, overheden, kennisinstellingen – verschillend mandaat, besliskracht en uitvoeringskracht hebben. Om deze strategie waar te maken, is onderlinge samenwerking en samenwerking met partners buiten het cluster cruciaal. We signaleren dat het organiseren van de benodigde samenwerking complex is en tijd en energie vraagt. De vervolgstap is om te zoeken naar een doeltreffende aanpak – een uitvoeringsprogramma – om de ambities waar te maken. In dat uitvoeringsprogramma maken partners heldere afspraken over organisatie, governance, eigenaarschap en mandaat; en hoe we slim kunnen combineren, aanhaken en versnellen. Greenport West-Holland kan een faciliterende rol spelen in het uitwerken van het uitvoeringsprogramma, maar het gaat uiteindelijk om lef en daadkracht van samenwerkende ondernemers en bestuurders.

2

SCENARIO-ANALYSE EN OPGAVEN

2.1 Drie scenario's voor Greenport West-Holland 2050

Scenario's vormen een hulpmiddel bij het bepalen van de koers voor de toekomst. Om tot deze strategie te komen, hebben we met triple helix-partijen en op basis van uitvoerige desk research drie scenario's ontwikkeld. Met die scenario's verkennen we de *mogelijke* toekomst voor Greenport West-Holland in 2050. Drie majeure vraagstukken staan centraal bij de ontwikkeling van de scenario's voor Greenport: het versterken van kennis en innovatie; het verduurzamen van het cluster en inpassing in de regio. De scenario's zijn als extreme denkrichtingen gepresenteerd met als doel om het denken aan te scherpen en te begrijpen welke gevolgen keuzes hebben.

Voor de uiteindelijke strategie zijn elementen uit de verschillende scenario's gecombineerd, naar aanleiding van dialoogsessies en gesprekken met partijen uit de triple helix van Greenport West-Holland. De drie scenario's zijn:

A GLOBAL FRESH SOLUTIONS

PROVIDER Grote inzet op het versterken van kennis- en innovatienetwerk in Greenport West-Holland om wereldwijde koppositie uit te bouwen. Kennis en technologie uit dit cluster is een wereldwijd exportproduct.

B SUSTAINABLE FRESH SUPPLY

SYSTEM Greenport West-Holland legt zich versneld toe op duurzame, circulaire productie en duurzame agrologistiek. Dat vraagt grote inzet op de energietransitie, een duurzaam watersysteem en duurzaam

transport. Dit cluster voedt en vergroent Noord-West Europa en duurzame innovaties worden vermarkt.

REGIONALLY EMBEDDED FRESH CLUSTER Greenport West-Holland zet in op metropolitane landbouw en verbinding met de burger. Het productielandschap vlak bij de stad krijgt een impuls in ruimtelijke kwaliteit. Het concept van de complete stad met vers cluster wordt internationaal vermarkt.

De scenario's zijn systematisch uitgewerkt aan de hand van vier onderdelen:

1. **Scenariopitch:** essentie van het scenario inclusief een ruimtelijke schets;
2. **Drijvende krachten:** majeure trends

- waarop wordt ingespeeld in de scenario's;
3. **Beleidsinzet:** accenten in beleid t.a.v. de randvoorwaarden in de scenario's;
 4. **Effecten:** belangrijkste effecten van de scenario's in termen van een aantal kerncijfers.

De scenario-ontwikkeling stoelt op input vanuit het proces (o.a. discussies met begeleidingsgroep en werksessies met betrokken ondernemers, overheden en kennisinstellingen), de Toekomstverkenning Welvaart en Leefomgeving (WLO) en een brede literatuuranalyse. Op deze wijze zijn robuuste (gebaseerd op WLO) en gedragen scenario's ontwikkeld die navolgbaar en door betrokkenen gedragen zijn.

		Score t.o.v. basiscijfer				
		2022	Basiscijfer 2050	Scenario 1	Scenario 2	Scenario 3
A Global fresh solutions provider	1 Toegevoegde waarde (€ mld.)	4,5	6,0 – 8,3	++	++	-
	1.1 Glastuinbouw (€ mld.)	2,0	2,3 – 2,6	+	++	0
	1.2 Agrologistiek (€ mld.)	1,4	2,0 – 2,8	+	++	-
	1.3 Toelevering (€ mld.)	1,1	1,6 – 2,9	++	+	0
B Sustainable fresh supply system	2 Banen	50.500	43.500 – 47.500	0	+	-
	2.1 Glastuinbouw	22.000	16.500 – 17.000	-	0	-
	2.2 Agrologistiek	16.500	14.000 – 15.500	0	+	-
	2.3 Toelevering	12.000	13.000 – 14.500	+	+	0
C Regional embedded fresh cluster	3 Ruimtebehoefte (ha)					
	3.1 Glasareaal (ha)	4.473	3.713 – 4.225	0	+	-
	3.2 Agrolog. bedrijventerrein (ha)	647	768 – 845	-	+	--
	4 Modal split (%)					
	Weg: 95	Weg: 95	Weg: 95 – 94	-	--	0
	Overig*: 5	Overig*: 5	Overig*: 5 – 6	+	++	0
	5 Klimaat en duurzaamheid					
	5.1 CO2 glastuinbouw (Mton)**	3,6	2,7 – 3,0	+	++	+
	5.2 Duurz. energie glastuinb. (%)	10	34 – 50	+	++	+

* Overig: binnenvaart en spoorvervoer
** De plusjes bij de CO2-emissies geven niet de richting van het effect aan, maar de wenselijkheid van het effect (in dit geval is een daling van de CO2-emissie gewenst)

2.2 Uitkomsten

De effecttabel met kerngetallen voor de drie scenario's laat het volgende beeld zien: Op basis van de scenario-analyse stellen we vast:

- De Greenport is een **groeicluster** in termen van economische toegevoegde waarde¹. Er liggen dus groeikansen voor het bedrijfsleven. Dat vraagt wel om goed functionerende randvoorwaarden (ruimte, bereikbaarheid, talent, energie, wet en regelgeving, beleid, etc.).
- Momenteel is er sprake van arbeidsmarktkrapte in de Greenport. De toekomstverkenning naar 2050 laat echter zien dat de **werkgelegenheid** in de glastuinbouw en agrologistiek zal dalen (robotisering en automatisering). Daarnaast vragen alle deelsectoren, maar met name de toeleveringssector, om meer hoger opgeleid personeel – onder andere ingegeven door digitalisering.
- Qua **ruimtegebruik** is in geen van de

¹ In de tabel hiernaast gaan we uit van een toegevoegde waarde van €4,5 mld voor de Greenport; dit wijkt af van de toegevoegde waarde die in andere rapportages wordt genoemd. Onze berekening stoelt op:
– Geografische scope: alleen bedrijven die gevestigd zijn in Greenport West-Holland en geen bedrijven die verbonden zijn met het cluster (bijv. een logistiek dienstverlener in Aalsmeer die werkt voor een sierteelthandelaar in het Westland).
– Sectorale scope: alleen glastuinbouw, verslogistiek en toelevering (kassenbouw) zijn meegenomen; (achterwaartse) indirecte effecten blijven buiten beschouwing (bijv. leveranciers van karton aan verpakkingsbedrijven of zakelijke dienstverleners als accountants en adviesbureaus).
– Haven Rotterdam: economische activiteiten in versketens in de Rotterdamse haven nemen we niet mee; we kunnen o.b.v. voor BCI, VINU en Must beschikbare data geen robuuste inschatting geven.

scenario's sprake van kwantitatieve groei van het glasareaal. Hier ligt vooral een kwalitatieve opgave in het ontwikkelen van toekomstvast areaal (duurzame energie- en watervoorziening, goede ontsluiting en verkaveling). Wat betreft agrologistiek bedrijventerrein wordt groei verwacht.

- Uit de analyse volgt dat de **modal split** in de verslogistiek met het huidige (overheids)beleid niet sterk zal wijzigen. Er is dus een veel grotere (beleids)inzet nodig om minder afhankelijk te worden van wegtransport. Beter benutten van bestaande infrastructuur met *smart* oplossingen biedt eveneens grote, nog deels onbenutte kansen.
- De Greenport haalt (inter)nationale **klimaat- en duurzaamheidsdoelen** niet als we op de huidige voet doorgaan. Bovendien: zonder te investeren in klimaat en duurzaamheid verliest de Greenport de *license to operate* en dat bedreigt het voortbestaan van het cluster. CO2-emissie moet versneld worden afgebouwd door energieverbruik terug te brengen en de energiemix te vergroenen. Dat kan o.a. door inzet van geothermie en warmtenetten en op termijn door nieuwe – nog te ontwikkelen – technieken te benutten. Bovendien liggen er kansen in de directe omgeving voor een betere energiebalans en lokale/regionale energieketens te sluiten: restwarmte

uit het cluster kan bijvoorbeeld nog meer benut worden voor het verwarmen van woningen via warmtenetten.

- Uiteraard is er sprake van **samenhang** tussen de verschillende onderdelen.

Bijvoorbeeld:

- Groei van de toegevoegde waarde bij teruglopend ruimtegebruik wijst op een forse stijging van de ruimteproductiviteit (omzet/ha). Om nieuwe verdienmodellen en toegevoegde waarde te verwezenlijken zijn investeringen in veredeling, nieuwe rassen en technologische ontwikkeling (bijv. plantsensoren, simulatiemodellen, kunstmatige intelligentie) noodzakelijk. Ook een betere inrichting van de gebieden is randvoorwaardelijk.
- Groei van toegevoegde waarde bij vermindering van arbeidsinzet wijst ook op groei van de arbeidsproductiviteit. Technologische ontwikkeling – digitalisering, automatisering – bieden kansen.
- Dalend ruimtegebruik door glas-tuinbouw biedt ruimte voor andere elementen die lokaal beperkt meer ruimte vragen zoals duurzame energie en waterretentie (t.b.v. gietwater). Op locaties van

niet-toekomstvast glas (beperkte schaal, geen aansluiting warmtenet of geothermie) kunnen bijvoorbeeld retentiewatervoorzieningen ontwikkeld worden t.b.v. opslag gietwater en piekneerslag.

- Scenario 3 – het scenario van **regionale inbedding** – scoort in veel gevallen lager op de ruimtelijk-economische kerngetallen dan het basiscijfer. De meerwaarde van dit scenario laat zich minder goed vertalen naar de kerngetallen uit de scenariostudie. Desalniettemin is helder dat ruimtelijke inbedding één van de relevante elementen is om de *licence to produce* van de sector op deze plek te behouden.

We benutten elementen uit alle drie de scenario's om de opgaven voor ons cluster te definiëren en om ons gewenste toekomstbeeld en bijbehorende strategie te bepalen.

2.3 Opgaven

Ruimtelijk-economische opgaven voor de Greenport-keten. Uit de scenario-analyse leiden we de volgende ruimtelijke en economische uitdagingen af (zie tabel).

	Ruimtelijke uitdagingen	Economische uitdagingen
Glastuinbouw	– Voldoende ontwikkelruimte – Duurzame energie- en CO2-voorziening – Duurzame waterhuishouding – Leefbaarheid en biodiversiteit – Ruimtelijke inbedding	– Groei toegevoegde waarde; o.a. crossovers – Behouden/aantrekken talent – Digitaliseren en robotiseren – Verwaarden reststromen – Versterken van het imago
Verslogistiek	– Behouden ontwikkelruimte – Impuls synchromodaal transport – Verbeteren bereikbaarheid over de weg – Verduurzamen / alternatieve brandstoffen	– Behouden/aantrekken talent – Digitaliseren/data delen in versketen – Circulair verpakken – Verwaarden reststromen
Toelevering	– Innovatieve vestigingsmilieus met plekken voor experimenten	– Behouden/aantrekken talent – Crossovers versterken (tuinbouw & tech) – Versterken internationale marktontwikkeling

VERDUURZAMING ALS WETTELIJKE OPGAVE.

De urgentie van de opgaven hierboven komt ook voort uit (inter)nationale ambities en wetgeving gericht op verduurzaming. Cruciaal voor het functioneren van Greenport West-Holland in de toekomst is (wettelijk verplichte) verduurzaming:

- **Klimaatwet:** In navolging op het klimaatakkoord van Parijs heeft Nederland in de Klimaatwet vastgelegd

dat de CO2-uitstoot in 2030 met 49% moet worden teruggebracht t.o.v. 1990 en in 2050 met 95%.

- **Energietransitie:** De Rijksoverheid heeft als ambitie om in 2030 minimaal 27% van de energievoorziening duurzaam op te wekken en in 2050 95%. Dat wordt regionaal uitgewerkt in 30 Regionale Energiestrategieën (RES'en), die leiden tot regionale uitvoeringsprogramma's. Greenport West-Holland heeft nu een grote, grotendeels fossiel

ingevulde energiebehoefte en is aanzet om de eigen bedrijfsvoering versneld te verduurzamen.

- **Circulaire transitie:** De Rijksoverheid heeft de ambitie geformuleerd om de Nederlandse economie in 2050 zo goed als circulair te maken. Die ambitie wordt vertaald naar een provinciale, ruimtelijk strategie voor een circulair Zuid-Holland. Circulariteit zal in de toekomst steeds meer impact hebben op de prioritering van ruimteclaims. Voor de Greenport ligt een grote kans in het produceren van grondstoffen voor de circulaire economie en het verwaarden van reststromen.

- **Kaderrichtlijn water (KRW):** De Kaderrichtlijn water stelt concrete doelen aan de chemische en ecologische kwaliteit van oppervlakte- en grondwater. In 2027 moet Nederland voldoen aan deze richtlijn – en de huidige waterkwaliteit in het Greenportgebied is onvoldoende, onder meer doordat bestrijdingsmiddelen in het oppervlaktewater terecht komen.

RUIMTELIJKE PUZZEL.

Daarnaast spelen in de regio vele ruimteclaims die impact hebben op de fysieke ruimte die beschikbaar is voor de

Greenport West-Holland: de woningbouwopgave, ruimtelijke inpassing van de energietransitie, versterken van de ecologie (bodem, waterbeschikbaarheid en -kwaliteit en biodiversiteit), mobiliteit en bereikbaarheid. Voor de Greenport is het belangrijk om voldoende ruimte te hebben om alle (eigen) opgaven te realiseren. Denk aan schuifruimte voor glas-tuinbouwbedrijven uit verouderde glasgebieden, ruimte voor waterbassins voor gietwatervoorziening en vestigingsruimte voor verslogistiek. Als Greenport zien we kansen om meer te doen met ongeveer dezelfde ruimte door efficiënter te produceren, meerlaags te telen en functies te combineren. Op deze wijze leggen we onze 'interne ruimtelijke puzzel' en zorgen we voor een kwalitatieve upgrade en optimalisatie binnen ons huidige ruimtebeslag. Wat betreft de 'externe ruimtelijke puzzel' vergroten de hiervoor genoemde opgaven (woningbouw, energietransitie, etc.) het belang van een ruimtelijk-economische strategie: vanuit deze strategie zoeken we de samenwerking in de regio. Kortom, we realiseren ons dat we opereren in een complex samenspel van belangen, maar willen met deze strategie richting en argumentatie geven voor onze 'claim' op de ruimte.

3

STRATEGIE GREENPORT WEST-HOLLAND 2050

3.1 Groeten uit de Greenport: toekomstbeeld 2050

VERDIENVERMOGEN EN MAATSCHAPPELIJKE BIJDRAGE.

Het is 2050 en nog altijd ligt er eten op ons bord uit Greenport West-Holland – we eten steeds vaker plantaardig. Nog altijd bloeien de planten uit de Greenport op de vensterbanken. Maar er is ook veel veranderd: consumenten willen duurzame, gezonde, eerlijke producten van dichtbij. Steeds meer mensen kiezen voor een gepersonaliseerd dieet, precies afgestemd op de eigen gezondheid. We hebben duurzame productie bereikt door innovatie én de opkomst van de **‘true price’** van producten, waarin milieukosten en maatschappelijke kosten meewegen. Dat versterkte het ver-

dienvermogen van de Greenport: hier gaat hoogwaardige productie voor bulk. En hier worden nóg gezondere of betere teelten ontwikkeld die wereldwijd worden toegepast. Bovendien nam de **biobased economy** een vlucht, waar de Greenport volop van profiteert: we gebruiken plantaardige grondstoffen als inhoudsstoffen voor medicijnen, voeding, cosmetica. En we gebruiken voormalige reststromen als materialen voor kleding, meubels of bouw materiaal.

De opkomst van true pricing zorgde voor verandering van de **draaischijffunctie** van Greenport West-Holland: die is in 2050 kleiner geworden. In meer gebieden in Europa zijn – naar Hollands en Greenportmodel – versclusters opgebouwd. In 2040 betekende de komst van een hyperloop tussen Westland, Rotterdamse haven en Dutch Fresh Port een trendbreuk. Maar

ook daarvoor zag je al veel minder files van dieseltrucks: **verslogistiek** gaat vaker over het spoor of het water. Trucks én vliegtuigen in mainport Schiphol zijn inmiddels emissievrij. Digitale veilingdiensten en slimme, datagedreven oplossingen voor verslogistiek vormen ook een internationaal exportproduct.

Greenport West-Holland is een cruciale schakel: de grootste uitdagingen van de 21e eeuw – **gezond voedsel en welzijn, schoon water en duurzame energie** – komen hier samen. Ondernemers, overheid en kennisinstellingen organiseren zich aan de hand van die maatschappelijke opgaven. Die focus helpt in het aantrekken en behouden van talent: de Greenport heeft een heel ander imago dan vroeger en wordt nu breed gezien als cruciale cluster in de regio, nationaal en internationaal. Er is veel geïnvesteerd in het versterken van de (wetenschappelijke) **kennisas** dwars door de Greenport: van Leiden en Den Haag via de Delft naar Rotterdam. Die investering bestond vooral uit het versterken van het netwerk van ondernemers en onderzoeks- en onderwijsinstellingen en het ontwikkelen van één innovatiecampus met drie locaties: Horti Science Parc in Oostland, Greenport Horti Campus in Westland en Dutch Fresh Port. Maar ook uit internationale promotie: wereldwijd vestigen koplopers zich graag langs deze kennisas en de wereld komt hier kijken hoe het moet. Werk in de Greenport is deels geautomatiseerd: de datagedreven,

circulaire kas wordt met AI aangestuurd. Juist het ontwikkelen van die kennis en technologie zorgt voor een enorme toegevoegde waarde.

VERBONDEN MET DE GROENE METROPOOL.

De groene Metropoolregio Den Haag-Rotterdam heeft een transitie doorgevoerd: de stedelijke gebieden zijn groen en leefbaar. Het energie-, water- en mobiliteitssysteem zijn duurzaam en in de economie bestaat eigenlijk geen afval meer. Maar bovenal is deze regio trots op hét internationale voorbeeld van een duurzaam verscluster middenin een metropool. Dat vindt internationaal navolging: **bring in the Dutch!** Wat we hier goed kunnen is de complexe puzzel leggen – we doen het maximale met schaarse ruimte. Juist die schaarse ruimte biedt de drive voor innovatie en ondernemerschap.

Meerlaagse productielandschappen leveren niet alleen voedsel en sierteelt op, maar leveren netto energie op en functioneren als waterbuffer. En je ziet de Greenport terug in steden en dorpen: met pop-up proeftuinen, ondernemers die langskomen op school en demonstratiekassen. **Elke inwoner kent het belang van de kas.** Het totaalconcept van de complete metropool exporteren we: we zijn een internationale hotspot en één van de top 3 motoren van de Nederlandse economie.

De **verbinding** tussen stad en Green-

port is versterkt: we hebben geïnvesteerd in alle vormen van infrastructuur. Met snel en duurzaam openbaar vervoer sta je zo in de kas, het onderliggend wegennet is versterkt. De infrastructuur voor opleiden, leren en kennisdeling is verbeterd en digitaal is de Greenport wereldwijd verbonden. En binnen dertig minuten verplaats je je binnen het gebied.

VERBOUWEN VOOR DE TRANSITIE.

De **energietransitie** van deze metropoolregio is mede mogelijk gemaakt door de Greenport: vroeger zorgden gas-WKK's voor slimme, flexibele buffercapaciteit op dagen dat er te weinig duurzame opwek mogelijk is. Inmiddels zijn kassen optimaal geïsoleerd, wordt restwarmte via warmtenetten benut en verwarmt geothermie de kas. Warmte wordt opgeslagen in de bodem om de wisselende seizoenen op te vangen. Inmiddels, in 2050, hebben nieuwe technologieën als doorzichtige

zonnepanelen de Greenport tot netto energieproducent gemaakt voor de regio. Energie wordt heel lokaal georganiseerd en in de Greenport werken ondernemers en overheden samen in lokale (energie) coöperaties, zodat samen met de gebouwde omgeving en andere industrieën een slimme energiemix ontstaat.

Ook in **waterbeheer** is de Greenport een cruciale schakel in de regio: bij neerslagpijken wordt water vanuit de stad vastgehouden als er in de Greenport buffercapaciteit is, en in periodes van droogte wordt dat hemelwater benut. Ook de waterkwaliteit is sterk verbeterd: sinds 2027 is er nauwelijks nog emissie van mineralen en gewasbeschermingsmiddelen naar water en bodem. Afvalwater wordt in lokale watersystemen gezuiverd en opnieuw gebruikt.

Om water en energie anders te organiseren was een verbouwing nodig van veel productiegebieden tot duurzame productielandschappen. Die verbouwing is me-

Kortom

Wat heeft Greenport West-Holland 2050 te bieden?

De gezondste versproducten, steeds op de juiste plek: Greenport West-Holland draagt bij aan volksgezondheid en voedselautonomie.

Een top 3-economische motor voor Nederland: Greenport West-Holland zorgt voor regionale werkgelegenheid, versterkt de innovatiekracht van de topsector tuinbouw en uitgangsmateriaal, en het handel- en techniekcluster. Zo draagt het cluster bij aan de internationale concurrentiepositie van Nederland.

Cruciale schakel in de regionale transitie naar een duurzame leefomgeving: Greenport West-Holland fungeert als regionale 'batterij' in de energietransitie en waterbuffer in een sterk verstedelijkte regio

teen aangegrepen om **natuur en beleving** meer ruimte te bieden. Dat versterkt kwaliteit van de ecologie (bodem, water, biodiversiteit), maar heeft er ook voor gezorgd dat het Greenport-gebied uitnodigender en toegankelijker is geworden voor mensen uit de omgeving. Internationale delegaties maken een rondje op een e-bike langs de hotspots van innovatie – net als inwoners op een mooie weekenddag.

3.2 Leidende principes

Ons toekomstbeeld voor 2050 sluit aan bij waar we goed in zijn als Greenport. Tegelijkertijd vraagt het waarmaken van ons toekomstbeeld om actie. We dragen als cluster bij aan grote maatschappelijke vragen en houden daarbij vast aan **vijf leidende principes**:

 Versnellen energietransitie	We versnellen de transitie naar duurzame energie , want energie is de belangrijkste vestigingsvoorwaarde voor ons cluster.
 Mondiale, innovatieve koploper blijven	We blijven mondiale, innovatieve koploper , want kennis wordt steeds belangrijker voor ons verdienvermogen. We willen steeds vooroplopen in ontwikkeling en toepassing van kennis en technieken over duurzaam, efficiënt en kwalitatief hoogwaardig telen, produceren en vervoeren.
 Gebiedsontwikkeling: meer doen met ruimte	We zien kansen om meer te doen met ongeveer evenveel ruimte , want we realiseren ons dat de ruimtedruk in onze regio hoog is. Door efficiënter te produceren, functies te combineren en meerlaags te telen en verpakken willen we per vierkante meter zoveel mogelijk economische en maatschappelijke waarde toevoegen, verduurzamen en de ruimtelijke kwaliteit verhogen.
 Ondernemerschap: werkgever van de toekomst	We versterken ons profiel en ontwikkelen ons verder tot werkgever van de toekomst , waar mensen een leven lang leren, ontwikkelen en met plezier werken – op alle niveaus. Want nu ons vakgebied kennisintensiever wordt, is het steeds belangrijker dat we ook technisch opgeleide mensen aan ons binden.
 Greenport in verbinding	We verbinden ons nog meer met onze omgeving en vormen een sterker regionaal netwerk, want de grote uitdagingen van ons cluster moeten we samen aangaan. We maken onderdeel uit van een ruimtelijk systeem waarin we verantwoord omgaan met water, natuur, energie en grondstoffen. We willen beter bereikbaar zijn voor iedereen – zowel fysiek als digitaal.

4 AMBITIES

De **vijf leidende principes** vertalen we naar **ambities**: wat willen we bereiken richting 2050? Voorop staat dat we uitgaan van het ondernemerschap en de kracht van ons cluster inzetten om de transitie te maken naar een toekomstgericht, duurzaam en circulair systeem van wereldniveau.

In het volgende hoofdstuk zoomen we in op onze rollen en hoe we de stap zetten naar uitvoering. Onderstaande tabel vat onze ambities samen, in de rest van dit hoofdstuk lichten we onze ambities toe: wat is er veranderd (**van vroeger naar nu**) en waar willen we naartoe (**ambitie**).

LEIDEND PRINCIPE	AMBITIE
I Versnellen energietransitie	In 2040 is productie in het Greenportcluster klimaatneutraal en vervoer emissievrij – Collectieve lokale energieoplossingen (op polderniveau) – Aansluiten bij overheden bij het ontwikkelen bovenregionale energie-infrastructuur (warmte, restwarmte, CO2, waterstof) – Modal shift & hernieuwbare brandstoffen voor verslogistiek
II Mondiale, innovatieve koploper blijven	We investeren in doorbraakinnovaties voor het duurzame verdienmodel van de toekomst. – Productie: indoor/vertical farming; autonome kas; inhoudsstoffen; biobased economy; personalized health; circulair verpakken – Verslogistiek: autonome emissieloze voertuigen – Marktontwikkeling: true pricing; plantaardige voeding
III Gebiedsontwikkeling: meer doen met ruimte	We doen het maximale met beschikbare ruimte en maken ons vestigingsklimaat zo klaar voor de toekomst. – Investeren in differentiatie: 4 typen toekomstbestendige vestigingsmilieus
IV Ondernemerschap: werkgever van de toekomst	We versterken het profiel van ons cluster en binden samen nieuw talent en ondernemerschap. – Gezamenlijke opleidingsstrategie – Gezamenlijke wervingsstrategie – Netwerk verbreden: crossovers faciliteren – Focus op jonge ondernemers: start-ups en grow-ups – Huisvesting alle typen medewerkers
V Greenport in verbinding	We werken actief en continu aan maatschappelijke verbinding met de regio. – Fysieke toegankelijkheid en kwaliteitsimpuls van het gebied – Verbinding met inwoners: zichtbaar in de stad, openstellen gebied – Bereikbaarheid verbeteren: (i) modal split, (ii) ov, (iii) knelpunten – Bijdragen aan regionale maatschappelijke opgaven (energie, water, klimaat, biodiversiteit, werkgelegenheid)

Versnellen energietransitie

In 2040 is productie in het Greenportcluster klimaatneutraal en vervoer emissievrij.

Deelambities

- Collectieve lokale energieoplossingen (op polderniveau)
- Aansluiten bij overheden bij het ontwikkelen bovenregionale energie-infrastructuur (warmte, restwarmte, CO₂, waterstof)
- Modal shift & hernieuwbare brandstoffen voor verslogistiek

Van vroeger naar nu. De bloei van Greenport West-Holland is mede mogelijk gemaakt door de aanleg van infrastructuur om goedkoop Gronings gas direct te leveren aan de kas. Met WKK's produceren glastuinbouwers warmte en elektriciteit en zo vormen ze een buffer in het bredere energiesysteem. Maar Nederland moet van het gas af op weg naar een klimaatneutrale economie. De glastuinbouw is een groot gasgebruiker in Nederland met zo'n 9% van de totale gasvraag. Naast de klimaatopgave

speelt mee dat Europa en Nederland meer zelfvoorzienend willen zijn in hun energiebehoefte – zeker gezien de recente geopolitieke ontwikkelingen. Bovendien wordt het verdienvermogen van glastuinbouw gedrukt door energiekosten: een gemiddeld glastuinbouwbedrijf is zo'n 15% van de omzet kwijt aan energiekosten². De transitie is ingezet, maar we moeten concluderen³ dat we nog onvoldoende tempo maken – mede door afhankelijkheid huidig overheidsbeleid en investeringen in de publieke netwerken.

Ambitie. In 2040 wil het Greenportcluster energieneutraal zijn. En dat kan alleen met een mix van oplossingen en innovaties. Ondernemers en Glastuinbouw Nederland laten voor glastuinbouw zien hoe de Circulaire Kas⁴ in 2040 kan functioneren – als resultaat van een samenwerking tussen sectoren in nauwe verbinding met kennisinstellingen en startups. Met besparing, isolatie en optimalisatie kan het energieverbruik met ongeveer een derde omlaag, onder meer met energieschermen, ontvochttingsinstallaties en LED-belichting.

Als we kijken naar Greenport West-Holland als regionaal systeem, dan gaat het om collectieve energieoplossingen. Geothermie (50% warmtebehoefte) en restwarmte (20% warmtebehoefte) zijn cruciaal voor het verwarmen van de kas. In deze strategie kijken we naar twee niveaus: we willen aansluiten bij bovenregionale infrastructuur voor (rest)warmte, CO₂ en waterstof. En we willen collectieve oplossingen op pol-

² ABN Amro o.b.v. CBS/Agrimatie, 2019

³ Scenario-analyse ruimtelijk-economische strategie GPWH 2022

⁴ Glastuinbouw Nederland, Circulaire Kas, 2022

derniveau faciliteren, op logische momenten in de investeringscyclus: bijvoorbeeld bij herstructurering of groot onderhoud. De resterende warmtevoorziening moet komen uit een mix van duurzaam geproduceerde warmte: uit groene stroom, biomassa, warmte-koude opslag of via WKK's op groen gas of waterstof – of op termijn misschien via doorzichtige zonnepanelen. Door WKK's schoon in te zetten, kan de Greenport blijven functioneren als regionale 'batterij' met opwekcapaciteit die zeer flexibel kan worden ingezet. Zo is het cluster van blijvende meerwaarde voor een stabiel en duurzaam regionaal energiesysteem.

Ook de verslogistiek staat voor een energie-opgave. We willen op voorop lopen met efficiënter transport door optimalisatie, schoner transport over de weg door alternatieve brandstoffen (biobrandstoffen, elektrisch, waterstof) en een modal shift van weg naar spoor/binnenvaart of – in de verdere toekomst – via hyperloop. We willen een proeftuin zijn voor innovatie en pilots in duurzame verslogistiek.

Mondiale, innovatieve koploper blijven

We investeren in doorbraakinnovaties voor het duurzame verdienmodel van de toekomst.

Deelambities

- Productie: indoor/vertical farming; autonome kas (robotisering); inhoudsstoffen; biobased economy; personalized health; circulair verpakken
- Verslogistiek: autonome emissieloze voertuigen; waterstof
- Marktontwikkeling: true pricing; plantaardige voeding

Van vroeger naar nu. Greenport

West-Holland heeft een lange traditie van gezamenlijke innovatie. Waar vroeger de focus lag op het produceren van veilige, betaalbare producten van hoge kwaliteit, zien we een verschuiving naar de focus op een circulair systeem voor verse producten en productie. Dat is een verschuiving van sectorale, op toepassing gerichte innovatie naar innovatie vanuit crossovers. Digitalisering is disruptief: teeltkennis wordt geautomatiseerd en dat verandert het verdienvermogen van het cluster. Bovendien is de internationale concurrentie steeds sterker.

Ambitie. We willen een internationaal koploper blijven. We zijn een cluster van doeners en door ons op de praktijk te richten benutten we de grote innovatiekracht in ons netwerk. Greenport West-Holland is de grootste Greenport van Nederland en heeft de hele keten in huis. Ons cluster is sterk gericht op kennis en innovatie. Dat willen we versterken om koploper te blijven. Daarmee

vervullen we ook een belangrijke functie richting andere Greenports in Nederland en in de internationale profilering van onze sector. Tegelijkertijd zien we een trend van teruglopend glasareaal in onze Greenport en liggen we middenin stedelijk gebied; andere Greenports in Nederland hebben juist meer of goedkopere ruimte beschikbaar, maar een minder compleet kennisecosysteem.

We zien nu 10 cruciale ontwikkelingen om verder uit te werken: al deze doorbraken dragen bij aan de duurzame, hoogwaardige versproductie van de toekomst. Tegelijkertijd willen we de ogen openhouden voor nieuwe doorbraken, die nog zullen ontstaan richting 2050. Met één sterke Greenport-campus met verschillende locaties langs de kennisas willen we de omgeving creëren waar verschillende partijen continu kunnen vernieuwen en innoveren. De campus staat in verbinding met stedelijke wetenschappelijke campussen om cross-sectorale innovatie te stimuleren en je ziet hier demonstraties van innovaties

van ondernemers uit het cluster.

Daarbij is het belangrijk dat ook de financieringsmogelijkheden verschuiven: vroeger organiseerden we innovatie via het productschap van tuinders. Maar in de transitie naar een duurzaam voedsel- en sierteeltsysteem zijn het Rijk, Europa en private investeerders ook steeds meer een bron van (aanvullende) financiering. Die bronnen willen en moeten we beter benutten, omdat we hier werken aan grote maatschappelijke en clusteropgaven.

MOMENTUM EN TOELICHTING

PRODUCTIE

– Vertical farming	– Experimenteerfase; vertical farming maakt meerlaagse teelt mogelijk en heeft in potentie grote impact op het ruimtebeslag en de verschijningsvorm van Greenport West-Holland.
– Autonome kas	– Experimenteerfase; kas die onafhankelijk van de mens management en uitvoering doet inzake ventilatie, verwarming, verlichting, schermen, etc. bijvoorbeeld met robotisering
– Inhoudsstoffen	– Experimenteerfase; hoogwaardige inhoudsstoffen uit tuinbouwproducten halen om deze toe te passen in food en pharma; o.a. WUR-programma Kas als apotheek)
– Biobased economy	– Experimenteerfase; het verwaarden van reststromen door deze stromen als hoogwaardige <i>biobased</i> materialen te benutten met toepassingen in de eigen omgeving (van meubels tot vloeren).
– Personalized health	– Experimenteerfase; gezondheid stimuleren door voeding en/of sierteelt op het individu af te stemmen: biedt kansen voor nieuwe verdienmodellen.
– Circulair verpakken	– Experimenteerfase; toepassen herbruikbare/recyclebare verpakkingen om de (verpakings)cirkel te sluiten.

VERSLOGISTIEK

– Autonome voertuigen	– Implementatiefase; de technologie is er, maar wet- & regelgeving en bestaand gebruik van infrastructuur maken het nog lastig om autonoom transport en autonoom personenvervoer te implementeren.
– Waterstof	– Verkennende fase; waterstof biedt duurzame brandstof voor verslogistiek én voor productie

MARKTONTWIKKELING

– True pricing	– Verkennende fase; de 'true price' – niet alleen de economische, maar ook de sociale en ecologische kosten – vergroot de <i>incentive</i> voor duurzame productie; vraagt om (EU-) regelgeving.
– Going vegan	– Experimenteerfase; de eiwittransitie gaat over een duurzamer dieet: minder dierlijke en meer plantaardige eiwitten. (Toekomstig) verdienvermogen ligt in het produceren van een volwaardig plantaardig dieet, om zo de <i>footprint</i> van ons voedsel zo veel mogelijk terug te brengen.

Gebieds- ontwikkeling: Meer doen met evenveel ruimte

Deelambities

- Investeren in differentiatie: 4 toekomstbestendige type vestigingsmilieus

We creëren een mix
aan vestigingsmilieus
met potentie voor de
lange termijn en ver-
sterken de samenhang
tussen verschillende
deelgebieden.

Van vroeger naar nu. Het klassieke glas-
tuinbouwgebied was versnipperd: de
familie woonde voor de kas aan lange
polderlinten. Door schaalvergroting veran-
dert die structuur stap voor stap. Kassen
worden geclusterd, wonen doen we elders.
Bovendien verandert de ruimtebehoefte: in
Greenport West-Holland wordt veel waar-
de toegevoegd met onder meer versnijden
en verpakken van producten en dat vraagt
om verslogistieke bedrijventerreinen, al
dan niet gekoppeld aan de kas. Maar de
belangrijkste verandering in gebiedsont-
wikkeling: vroeger was er landbouwruimte,

nu moet je altijd bebouwing weghalen als
je iets nieuws wil creëren. Dat geldt voor de
Greenport, maar ook voor de woningbouw-
opgave, het inpassen van de energietransi-
tie, ruimte voor klimaatadaptatie en natuur
en andere bedrijvigheid.

Ambitie. Greenport West-Holland is niet
voor niets op deze plek tot wasdom geko-
men. En deze regio heeft alle randvoor-
waarden voor een cluster dat blijvend en
duurzaam floreert in 2050:

- Het gematigd klimaat met relatief veel
zonne-uren;

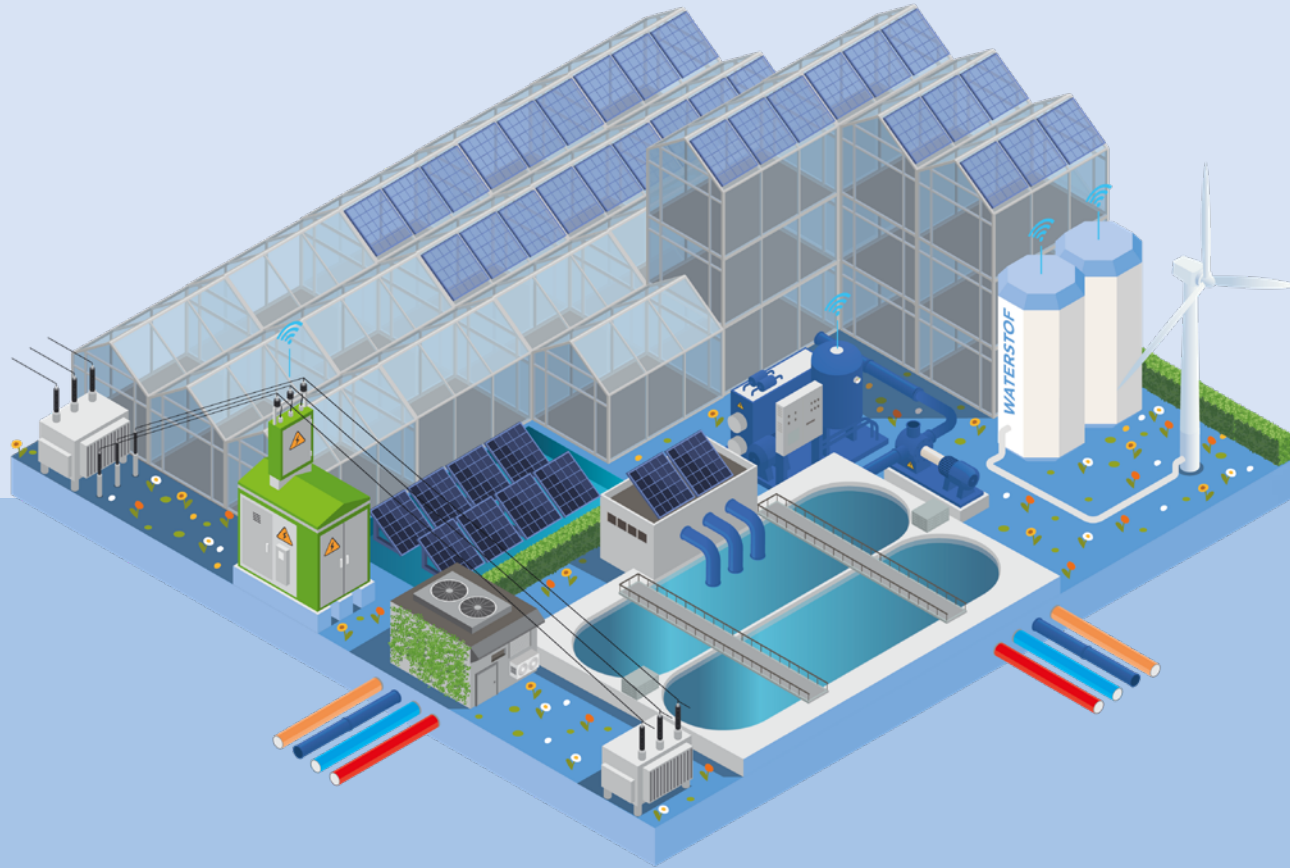
- De diepere bodemlaag biedt kansen voor
de energietransitie op de lange termijn;
- De nabijheid van haven Rotterdam,
luchthaven Schiphol en spoorverbinding-
gen met West-Europa biedt kansen voor
handel en verslogistiek;
- De nabijheid van kennisinstellingen biedt
kansen voor het innovatie-ecosysteem;
- De huidige bedrijven bundelen decennia
aan kennis en kunde en de ‘dichtheid’
aan bedrijven maakt het mogelijk om snel
te schakelen en een compleet aanbod
te leveren.

Greenport West-Holland wil graag blijven,
maar is wel omgevingsbewust en realistisch:
in de zuidelijke Randstad is weinig ruimte
en zijn er vele ruimteclaims. Daarom wil
Greenport West-Holland meer doen met
ongeveer evenveel fysieke en wettelijke
(milieu, bestemmingsplannen) ruimte. De
opgave voor de komende jaren is dus met
name een kwalitatieve verbouwing van
Greenport West-Holland, waarbij we vol
willen inzetten op meervoudig en meer-
laags ruimtegebruik. Dat kan op termijn
betekenen dat we ook met minder hectares

onze economische en maatschappelijke rol
als cluster in kunnen vullen. Vanuit deze ge-
dachte is herstructurering, het herordenen
van functies en het wegnemen van fysieke
en juridisch-planologische obstakels nood-
zakelijk, om zo bruikbare en kwalitatieve
gebieden te realiseren.

DIFFERENTIËREN IN TYPE VESTIGINGSMILIEUS

We willen investeren in het vestigingsklimaat
van de toekomst. Op regionaal niveau gaat
met name om infrastructuur: energie- en
waterinfrastructuur, digitale infrastructuur en
multimodale ontsluiting van het gebied. Lo-
kaal gaat het om een ruimtelijke kwaliteitsim-
puls: een ‘upgrade’ in termen van kwaliteit,
circulariteit, klimaatadaptiviteit, efficiency
en – niet onbelangrijk – het Greenport-ge-
bied kan ook heel mooi zijn. We willen onze
herstructureringsopgave en benodigde
modernisering van bestaande terreinen
versnellen door te differentiëren tussen ves-
tigingsmilieus. Die type vestigingsmilieus (zie
schema op de volgende pagina) dienen als
input voor provinciale en lokale Omgevings-
visies en ruimtelijke plannen.

Duurzame productielandschappen

ESSENTIE

Toekomstvast glasareaal voor duurzame, hoogwaardige en innovatieve productie

EIGENSCHAPPEN

- Geschikt voor energietransitie (zoals geothermie, restwarmte, aquathermie, zonopwekking waterbassins, WKO)
- Optimale verkaveling
- Goede ontsluiting
- Juridische/fysieke ruimte voor collectieve energie/water-oplossingen
- Digitale infrastructuur
- Goede bodem- en waterkwaliteit

OPGAVE

- Regionaal organiseren vestigingsklimaat: herstructureren en optimaliseren.
- Zoeken naar nieuwe investeringskracht en verdienmodellen voor ondernemers.

Multimodaal verbonden verslogistieke terreinen

ESSENTIE

Draaischijven in duurzame, efficiënte versketen

EIGENSCHAPPEN

- Multimodale ontsluiting
- Duurzaam energienetwerk
- Digitale infrastructuur (impact automatisering/ robotisering)

OPGAVE

- Versterken van verslogistieke keten: ruimte beter benutten en nieuwe terreinen ontwikkelen.
- Grootschalig investeren in andere brandstoffen en modaliteiten

Campus op de kennisas

ESSENTIE

Campussen & sterk netwerk om te leren, experimenteren en innoveren

EIGENSCHAPPEN

- Innovatiecampus: centrale faciliteiten voor startups/ growups (experimenteren, leren, tijdelijk wonen) en in verbinding met de andere campussen
- Toegang tot talent: goede bereikbaarheid
- Inspirerende verblijfsomgeving
- Digitale infrastructuur

OPGAVE

- Beter verbinden en ontsluiten van hotspots

Landschapsgronden

ESSENTIE

Overgang stedelijk gebied en productielandschap met ruimte voor ecologie, beleving en (tijdelijk) wonen, werken en leren

EIGENSCHAPPEN

- Ruimte voor ecologie: gezonde bodem, water, biodiversiteit
- Beleefbare landschappelijke kwaliteit, belevingscentra (recreatie/educatie), horeca met lokale, gezonde producten
- (Tijdelijk) wonen, werken, leven

OPGAVE

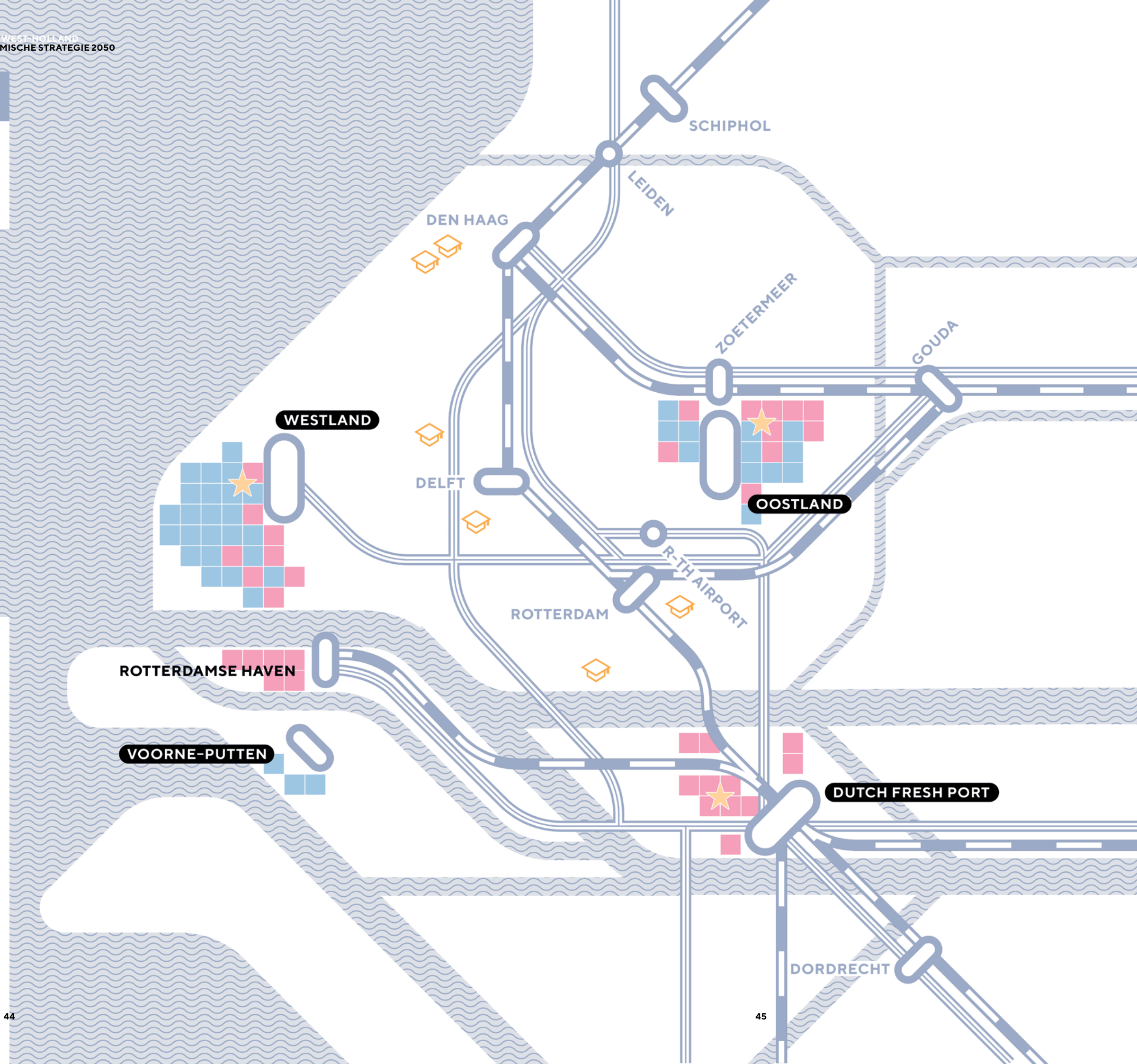
- Vergroten landschappelijke kwaliteit aan randen stedelijk gebied

GREENPORT WEST-HOLLAND METROKAART NU

kennisinstellingen	spoorweg
productie-landschappen	autosnelweg
verslogistieke terreinen	water
campus	

WERKEN AAN EEN KWALITEITS-IMPULS IN HET HELE GREENPORT WEST-HOLLAND GEBIED

Deze en de afbeelding op de volgende pagina tonen de slag die we willen maken: een kwalitatieve impuls. Van productieglas naar duurzame productielandschappen. Van agrologistiek naar multimodale verslogistiek. Van innovatieve bedrijvigheid naar een complete campus. En van achterafgebiedjes naar kwalitatief hoogwaardige overgangszones: landschapsgrounden. In het kader op de volgende pagina geven we een overzicht van de belangrijkste ontwikkelkansen per deelgebied.

GREENPORT WEST-HOLLAND METROKAART TOEKOMST

- systeem
- kennisas
- kennisinstellingen
- verslogistiek
- spoor
- spoorweg
- autosnelweg
- water
- weg
- water

het patroon laat de mix aan onderstaande gebiedstypen binnen het gebied zien

- duurzame productielandschappen
- kennisas: innovatieve hotspots/experimenteerplekken
- multimodaal verbonden verslogistieke terreinen
- landschapsgronden inclusief pilotgebied

gebiedspaspoort per Greenport West-Holland-metrohalte

WESTLAND

Innovatief productie- en verslogistiekcluster
HortiCampus (focus op teelt)

OOSTLAND

Innovatief productie- en verslogistiekcluster
Campus HortiSciencePark (focus op teeltsystemen)

DUTCH FRESH PORT

Multimodale hub voor (innovatie in) verslogistiek
Campus voor innovatie in verslogistiek

VOORNE-PUTTEN

Duurzaam productielandschap en landschapsgronden

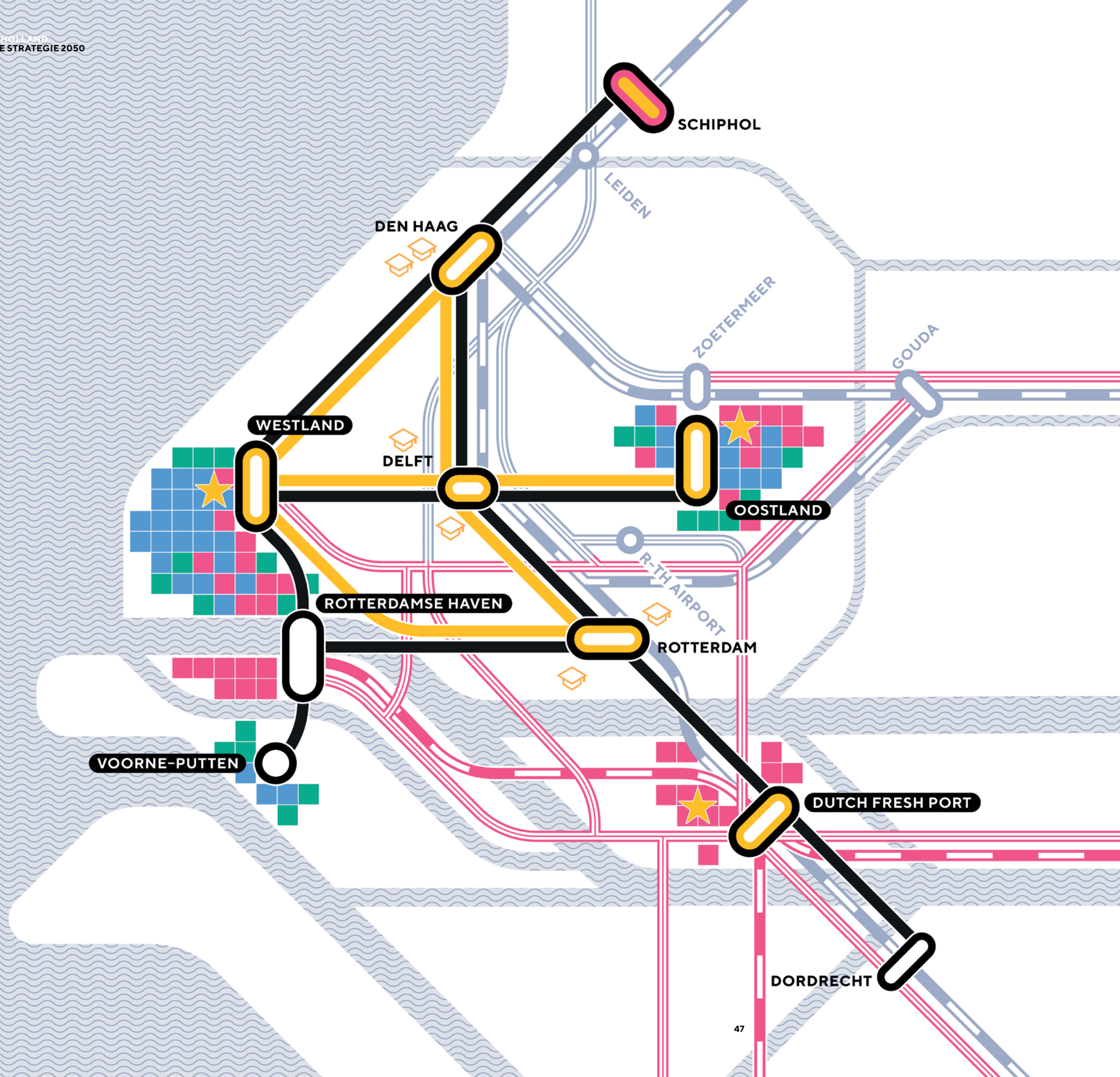
ROTTERDAMSE HAVEN

Mainport voor verslogistiek
Bron CO₂ en restwarmte

typering overige gebieden in het systeem

- ROTTERDAM**
Metropool met innovatiekracht
(arbeidskrachten, afzetmarkt)
- DEN HAAG**
Metropool met innovatiekracht
(arbeidskrachten, afzetmarkt)
- DELFT**
TU & InHolland: kennis en opleiding
- SCHIPHOL**
Mainport voor verslogistiek
- GEBOUWDE OMGEVING**
Energie/restwarmte

Werken aan een kwaliteitsimpuls in het hele Greenport West-Holland-gebied

WESTLAND

NU Het Westland heeft alle vier de type vestigingsmilieus en beschikt over 60% van het glasareaal van Greenport West-Holland (2.582ha). Verslogistiek is georganiseerd op 280ha op o.a. ABC Westland, Honderdland en het FloraHolland-complex; daarmee is het Westland een knooppunt in AGF- en sierteeltketens. Via de ferry van Hoek van Holland bedient het cluster de markt in het Verenigd Koninkrijk.

TOEKOMSTBEELD

- **Duurzame productielandschappen:** marktdruk (jaarlijks ca. 5% beschikbaar areaal) biedt kansen voor modernisering/herstructurering, verduurzaming en beleefbaarheid; investeren in Warmtenetwerk Westland (o.a. Aardwarmte Maasdijk, Polanen, Wippolderlaan, Trias Westland), restwarmte en geothermie.
- **Multimodaal verbonden verslogistieke terreinen:** ontwikkeling nieuw areaal; potentiële locaties zijn uitbreiding ABC Westland en Loswal de Bonnen. Ontsluiting: werken aan knelpunten N222/N211 (Veilingroute) en A20 (bij Maassluis).
- **Innovatiecampus:** inzet op een volwaardige innovatiecampus rond World Horti Center (WHC).
- **Landschapsgronden:** landschapelijk vragen de overgangszone Den Haag-Westland en het duingebied om een kwaliteitsimpuls – bijvoorbeeld met landschapsgronden, die ruimte bieden aan (tijdelijk) wonen, werken en leven

(bijv. rond de Uithof) en natuur, recreatie en water (bijv. rond Solleveld).

OOSTLAND

NU Het Oostland heeft eveneens alle typen vestigingsmilieus. In de gemeenten Lansingerland, Pijnacker-Nootdorp, Zuidplas en Waddinxveen ligt zo'n 1.350 ha glas – over het algemeen heeft het areaal een recentere bouwdatum dan in het Westland en is de schaal wat groter. Er is 290 ha uitgegeven verslogistiek terrein (o.a. Prisma en Greenparc Bleiswijk). Veel retail-logistiek heeft zich gevestigd langs de A12.

TOEKOMSTBEELD

- **Duurzame productielandschappen:** over het algemeen heeft het areaal een recentere bouwdatum dan in het Westland en is de schaal wat groter, maar ook hier is modernisering/herstructurering van belang (bijv. in Pijnacker-West en Kleihoogt-Oostland). Blijvende inzet is nodig voor de energietransitie, bijvoorbeeld de uitbouw van het warmtenet via Warmte-samenwerking Oostland, restwarmte en aanvullende aardwarmtebronnen.
- **Multimodaal verbonden verslogistieke terreinen:** balans vraag/aanbod bewaken: voorkomen dat logistieke ruimtevraag van andere sectoren de verslogistiek onder druk zet. Ontsluiting: werken aan knelpunten N470, N219, N209 en A12. Inzetten op ontwikkeling Holland Railterminal om multimodaliteit te stimuleren.

- **Innovatiecampus:** doorontwikkeling Horti Science Park (Bleiswijk) met vestigingen van WUR en Delphy.
- **Landschapsgronden:** overgangsgebieden tussen stad en glastuinbouw; routes richting Bijzonder Provinciaal Landschap Midden-Delfland (natuur en recreatie).

DUTCH FRESH PORT

NU Dutch Fresh Port kent een heldere signatuur als verslogistieke toplocatie. In het gebied zijn geen glastuinbouwbedrijven gevestigd, maar wel leveranciers van een breed assortiment groente en fruit. De nationale retail wordt hoofdzakelijk bediend vanuit Dutch Fresh Port – via bijvoorbeeld Bakker Barendrecht (Albert Heijn) en The Greenery/Hollander (PLUS retail).

TOEKOMSTBEELD

- **Multimodaal verbonden verslogistieke terreinen:** doorontwikkelen multimodaal product (betrouwbaarheid, kosten, flexibiliteit) met Rotterdamse Haven. Ontsluiting: werken aan knelpunt knooppunt Ridderkerk.
- **Innovatiecampus:** inzet op ontwikkeling innovatiehotspot verslogistiek, met focus op o.a. circulaire economie (reststromen en verpakkingen) en smart logistics.

ROTTERDAMSE HAVEN

NU De Rotterdamse haven is een vestigingslocatie voor verslogistieke bedrijven. Het gaat om terreinen Coolport, Distripark Maasvlakte, Merwe Vierhavens (transfor-

matielocatie) en het nieuwe terrein Rotterdam Food Hub. De haven is ook van belang als overslaglocatie in internationale versketens.

TOEKOMSTBEELD

- **Multimodaal verbonden verslogistieke terreinen:** ontwikkelen Rotterdam Food Hub; Merwe Vierhavens (M4H) worden getransformeerd tot gemengd woonwerkgebied, waardoor verslogistiek moet verplaatsen; inzet op doorontwikkeling multimodaal aanbod en investeren in voorspelbare, stabiele ketens voor verslogistiek.

VOORNE-PUTTEN

NU Voorne-Putten is een relatief klein glastuinbouwgebied, in vergelijking met Westland en Oostland. In het gebied ligt zo'n 160 ha glas, verspreid over drie locaties.

TOEKOMSTBEELD

- **Duurzame productielandschappen:** kansrijke locatie voor productie met hoog warmtegebruik, door geschikte ligging voor geothermie; versterken van biologische teelt (al aanwezig in dit gebied); inzetten op uitbreiding OCAP voor duurzame CO2-voorziening. Ontsluiting: werken aan knelpunt knooppunt N57.
- **Landschapsgronden:** Voorne-Putten is een belangrijk toeristisch-recreatief gebied, de Greenport kan daar kwaliteit aan toevoegen via landschapsgronden, waarbij je de Greenport kunt beleven.

IV

Werkgever van de toekomst

We versterken het profiel van ons cluster en binden samen nieuw talent en ondernemerschap.

Deelambities

- Gezamenlijke opleidingsstrategie
- Gezamenlijke wervingsstrategie
- Netwerk verbreden: crossovers faciliteren
- Focus op jonge ondernemers: start-ups en grow-ups
- Huisvesting alle typen medewerkers

Van vroeger naar nu. Vroeger ging kennis in familiebedrijven over van generatie op generatie. Inmiddels werken zo'n 50.000 mensen in Greenport West-Holland. Glas-tuinbouwbedrijven zijn geworteld: ze zijn gebonden aan hun kassen en hun leefomgeving. Maar bedrijven in de toelevering zijn dat veel minder – ze zijn minder gebonden aan één sector en vragen vaak minder ruimte en zijn voor hun diensten minder locatiegebonden (maar wel ivm de nabijheid medewerkers). In de hele sector zien we dat de benodigde skills veranderen: digitale skills en omgang met technologie worden steeds belangrijker⁵. Het imago van ons cluster is – ten onrechte – niet 'sexy': je denkt niet direct aan high tech, innovatie en de maatschappelijke bijdrage op het

gebied van duurzaamheid en gezondheid die de Greenport levert.

Ambitie. We zien grote potentie voor het verdienvermogen van de toekomst in kennisintensieve bedrijven in de toelevering. Daarmee ontstaan ook meer gespecialiseerde, hoogtechnologische banen⁶, terwijl juist technisch talent schaars is. Huidige medewerkers kunnen meegroeien met de digitaliseren en automatisering van werk in en om de kas, handelsbedrijven en logistiek – daarom zetten we vanuit de Human Capital Agenda⁷ in op goede opleidingsmogelijkheden. Kracht van deze regio is het sterke aanbod van universiteiten, hogescholen, mbo's: daar zit veel potentie, die de Greenport als werkgever

nog onvoldoende benut. Al op middelbare scholen en basisscholen wil Greenport West-Holland laten zien wat er precies in de Greenport gebeurt en wat voor werk je er zou kunnen doen.

We hebben talent nodig met transitievermogen. Daartoe willen we ons imago verbeteren en gezamenlijk werven en opleiden, zodat we onze energie niet steken in onderlinge concurrentie. Ook dat pakken we op vanuit onze Human Capital Agenda. Belangrijk voor onze toekomst én ons imago zijn onze jonge ondernemers. Jonge ondernemers willen we vanuit Greenport West-Holland extra ondersteunen.

De onderlinge netwerken tussen ondernemers in Greenport West-Holland zijn krachtig. Maar we willen ons cluster verbreden: de doorbraakinnovaties voor het verdienvermogen van de toekomst vragen om meer crossovers – van AI, sensing en drones tot energy en health. En de potentie voor die crossovers is al aanwezig in onze regio: in het economisch ecosysteem van kennisinstellingen en ondernemers in Den Haag, Rotterdam en Delft. We willen crossovers makkelijker maken op twee manieren:

⁵ Digitaliseringsvisie Greenport West-Holland (2021)

⁶ WUR, 2020, Arbeid in de toekomst. Inzicht in arbeid en goed werkgeverschap in de tuinbouw.

⁷ Human Capital Agenda Greenport West-Holland (2020)

⁸ Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten (2020)
 Geen tweederangsburgers

(i) Greenport-ondernemers koppelen aan bestaande (kennis)ecosystemen in de stad en (ii) innovatieve ondernemers van buiten ons cluster uitnodigen op de drie campusontwikkelingen in de Greenport.

Onderdeel van aantrekkelijk werkgeverschap is de nabijheid van goede woningen en een aantrekkelijke woonomgeving. Huisvesting van mensen die in de Greenport werken is lastig: in de hele Randstad heerst woningnood en er zijn onvoldoende huisvestingsmogelijkheden voor hoog- en laagopgeleide arbeidskrachten – zowel tijdelijk als permanent, en zowel uit de regio als van buiten Nederland. Op de campusontwikkelingen in de Greenport willen we ook tijdelijk wonen faciliteren in een inspirerende, innovatieve omgeving. Tijdelijkheid biedt ook kansen: Greenport West-Holland gaat graag in gesprek over de mogelijkheden om tijdelijk wonen te realiseren op tijdelijk vrijkomende gebieden: zowel voor binnenlandse als buitenlandse werknemers. Uitgangspunt is dat we internationale medewerkers altijd benaderen als gelijkwaardige en volwaardige deelnemers van onze samenleving. We onderschrijven het advies van Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten⁸ en zien het belang van het loskoppelen van arbeids- en huurcontracten. Bovendien moeten overheden instrumenten hebben om kwaliteit van huisvesting te waarborgen.

Greenport verbinden

We werken actief en continu aan maatschappelijke verbinding met de regio.

Deelambities

- Fysieke toegankelijkheid en kwaliteitsimpuls
- Verbinding met inwoners: zichtbaar in de stad, openstellen gebied
- Bereikbaarheid verbeteren: (i) modal split, (ii) ov, (iii) knelpunten in de weginfrastructuur
- Bijdragen aan regionale maatschappelijke opgaven (energie, water, klimaat, biodiversiteit, werkgelegenheid)

Van vroeger naar nu. We zijn geworteld in deze regio, in een lange traditie van ondernemerschap die overgaat van generatie op generatie. Van oudsher is de band met inwoners van dorpen in het glastuinbouwgebied sterk: zij werkten vaak direct of indirect voor het cluster. Maar die vanzelf-

sprekendheid verandert: tuindersdorpen worden meer woongemeenten, ondernemers kampen met opvolgingsproblemen en soms wordt de ruimtevraag van het cluster ter discussie gesteld.

Ambitie. In onze derde ambitie laten we

zien hoe we meer willen doen met ongeveer evenveel ruimte. Maar we willen meer doen dan toekomstgerichte gebiedsontwikkeling: we willen een goede buur zijn en ons meer op de buitenwereld richten. Daarom werken we actief en continu aan maatschappelijk verbondenheid met de regio.

De verbinding met de regio in het algemeen en de stad in het bijzonder moet beter. We bedoelen zowel de fysiek verbinding (bereikbaarheid, brede campusontwikkeling) als de mentale verbinding. Allereerst omdat we kennis- en arbeidspotentieel van inwoners uit de stad beter willen benutten. En ten tweede willen we laten zien dat we onderdeel zijn van dezelfde metropoolregio en inzichtelijk maken hoe belangrijk het is om voedselproductie en sierteelt dichtbij huis te hebben. We leveren een belangrijk bijdrage aan regionale maatschappelijke opgaven – van verduurzaming tot werkgelegenheid. Dat willen we

ook meer uitdragen, door zichtbaarheid in de gemeenten en in de stad – denk aan living labs, versmarkten en het klaslokaal.

We werken aan een toegankelijker, beleefbaarder gebied, waar we kansen zien voor de belevingseconomie en recreatie: lokale horeca met gezonde, lokale producten. Je kunt nu al op bezoek bij de teler of naar open dagen, maar we schroeven deze ambitie op en we maken onszelf ook zichtbaarder in de steden en dorpen om ons heen. We gaan overlast tegen en we kweken begrip voor de noodzaak van licht, lucht en logistiek. Bovendien creëren we geliefde plekken – niet alleen de campusontwikkelingen, maar ook de werklocaties van ondernemers – waarmee we het imago van Greenport West-Holland willen versterken. Denk aan locaties waar werknemers en omwonenden ook kunnen sporten bijvoorbeeld, of waar je de nieuwste innovaties van dichtbij kunt bekijken.

5

WAARMAKEN

We moeten aan de slag! Deze strategie vertelt ons gezamenlijke verhaal en gaat over onze gedeelde koers. De volgende stap is waarmaken: het organiseren van uitvoeringskracht en investeringskracht. We beginnen niet bij nul: aan onze vijf ambities wordt al gewerkt. We zoeken wel naar manieren om te versnellen, te verbeteren en te versterken. En we zoeken in onze ambities nadrukkelijk de samenwerking: wij zien deze strategie als oproep tot nauwe samenwerking met innovatieve bedrijven, met het Rijk en met inwoners van onze regio.

Greenport West-Holland is een netwerkorganisatie: een samenwerking tussen bedrijfsleven, overheid en kennisinstellingen. Elk van deze partijen heeft een andere betrokkenheid, een ander 'mandaat' en elke partij kan een andere bijdrage leveren

om deze strategie waar te maken. De ambities vragen om verschillende samenwerkingen en partnerschappen: soms onderling, en soms willen we als Greenport juist aanhaken bij anderen.

Om het momentum vast te houden starten we parallel met organiseren, verdiepen én doen. In 2023 werken we aan (1) het opzetten van een effectieve en daadkrachtige samenwerking, (2) een inhoudelijke uitvoeringsagenda met roadmaps per ambitie en (3) starten we gelijk met een quick wins en geven we een impuls aan lopende initiatieven.

Als aanzet voor de uitvoeringsagenda nemen we in dit laatste hoofdstuk het volgende op:

- We signaleren kansen voor het versterken van samenwerking;
- We formuleren per ambitie de eerste

concrete stappen en projecten;
– We benutten netwerkkracht om direct meer impact te maken.

5.1 Kansen voor het versterken van samenwerking

We hanteren 2050 als horizon voor deze strategie. Maar we beginnen morgen al. We hebben dus actie nodig op de korte termijn en regie en overzicht voor de lange termijn. De vraag is steeds: dragen onze projecten, programma's en ons beleid bij aan de doelen die we onszelf stellen voor 2050? Wie kan/wie kunnen het meeste impact maken op een ambitie? Hoe organiseren we uitvoering zo, dat iedereen vanuit eigen drijfveer, mandaat, doelen en sterkten de Greenport als geheel verder kan helpen?

Het governance-vraagstuk speelt breder dan in ons cluster. In heel Nederland proberen we ruimtelijke transities te realiseren en niet verkokerd, maar juist integraal en gebiedsgericht te werken. Dit gaat over doen, maar ook over het juist beleggen van besluitvorming en het zoe-

ken naar bundelen van investeringskracht. Dat is een zoektocht, die begint met het formuleren van een gezamenlijke richting – zoals we die nu hebben in deze ruimtelijk-economische strategie. In het vervolg op deze strategie willen we als Greenport goede afspraken maken over het waarmaken van onze ruimtelijk-economische ambities. Deze discussie gaat breder dan deze ruimtelijk-economische strategie. Greenport West-Holland is een netwerkorganisatie: het gremium waarbinnen triple helix-partijen steeds in gesprek zijn over de uitdagingen op de korte termijn en de koers voor de lange termijn. De drie belangrijkste rollen die de organisatie Greenport West-Holland kan vervullen zijn:

- i. Verbindingen leggen om initiatieven in de Greenport te versterken – onder meer door kennisdeling, het organiseren van *communities* van partijen en het vergroten van het netwerk met partijen buiten de Greenport.
- ii. Fungeren als coördinatieplatform: het gezamenlijk afstemmen van ruimtelijk-economische ontwikkelingen van partners in de Greenport zodat het perspectief van het totale cluster wordt

meegewogen bij ontwikkelingen in deelgebieden.

- iii. Agenderen en uitdragen van het gezamenlijke belang van het cluster – richting andere Greenports, richting het Rijk, Europa of internationaal.

De huidige Greenport-organisatie is minder ingericht op uitvoering van programma's en projecten. Maar doekracht, mandaat en investeringskracht zit wél bij de individuele Greenport-partners. De vraag is dus hoe zij onderling uitvoerings- en financieringskracht slim organiseren. Per ambitie vraagt dat om een concreet vervolggesprek: wat is de (bestuurlijke) tafel waarop we nu de uitvoering organiseren? Gaat dat goed? Wat kan beter? En welke partij wordt als trekker verantwoordelijk voor die uitwerking vanuit het samenwerkingsverband Greenport? Kortom, de eerste stap naar uitvoering is een goede analyse van governance, beslis- en uitvoeringskracht van Greenport West-Holland-partners. Voor elke partij afzonderlijk (wat doe ik zelf, en draag ik zo bij aan de strategie) en gezamenlijk. Op basis daarvan kunnen we werk maken van de uitvoering.

5.2 Eerste stappen naar een uitvoeringsagenda

Om de strategie waar te maken, stellen we in 2023 uitvoeringsagenda op. Die uitvoeringsagenda laat met een roadmap per ambitie zien hoe Greenport-partners samen aan de slag gaan. Onderstaande figuur en tabel geeft een overzicht van acties voor de roadmap die we hebben verzameld in het strategieproces. We hopen dat deze eerste aanzet als inspiratie kan dienen bij het opstellen van de uitvoeringsagenda. Sommige genoemde acties zijn al gestart; sommige acties zijn 'laaghangend fruit', waarmee we direct impact kunnen maken en sommige acties vragen verdere uitwerking.

Per mogelijke vervolgactie geven we aan welke van de triple helix-groepen (ondernemer, overheid of kennisinstelling) een logische eigenaar zou zijn of wat een logisch duo zou zijn. De trekker heeft individueel belang bij het project maar kan het niet alleen en zoekt samenwerking met partners. De trekker voelt primair eigenaarschap en organiseert proces en voortgang.

Roadmap

2021

2050

ALGEMEEN

5 LEIDENDE PRINCIPES

I
Versnellen
energietransitie

II
Mondiale, innovatieve
koploper blijven

III
Gebiedsontwikkeling:
meer doen met ruimte

IV
Ondernemerschap:
werkgever van de toekomst

V
Greenport in verbinding

Spiegelen en
toetsen lopende
trajecten binnen
GPWH
+ bij individuele
partners of
samenwerkingen
binnen de triple
helix

Opstellen
roadmap &
uitvoerings-
agenda

Monitoring,
evaluatie en
bijsturen

Inbrengen
belang
regionale
warmtenetten

Ontwikkelen collectieve
energieoplossingen op
gebieds-/polderniveau

Koppelen strategie
Greenport campus-
netwerk aan
doorbraak-
ontwikkelingen

Innovatie
rond de
collectieve
wateropgave

Focus aanbrengen,
opschalen lopende
initiatieven

Inbrengen van
de ruimtelijke
differentiatie (4 type
vestigingsmilieus)

Kwalitatieve verbouwing
van glastuinbouwgebieden
naar duurzame productie-
landschappen

Uitvoering
geven aan
de Human
Capital
Agenda

Koppelen van de opleidings-
en wervingsstrategie
aan fysieke plekken in de
Greenport

Verbinden en
opschalen van
vele lopende initiatieven op
leren en ontwikkelen

Greenport-beleving toevoegen
aan metropolitane fietsroutes
door het gebied

Doorontwikkelen programma
Circulaire Metropool

Monitoring,
evaluatie en
bijsturen

Proces actualisatie
Energieakkoord
& Gebiedsvisie
Energietransitie
Glastuinbouw

Onderzoek naar
en innovatie in
natuurinclusieve
tuinbouw

Communiceren
over innovatie

GPWH positie
geven in onderzoek
en pilots voor nieuwe
energietechnieken

Monitoring,
evaluatie en
bijsturen

Doorontwikkelen
MobilityHUB
Dutch Fresh Port

Vergroten
biodiversiteit
in/om de kas

Creëren van
landschaps-
gronden

PPP voor impuls
campusontwikkeling

Uitbreidingsruimte zoeken
om groeiende ruimtevraag
verslogistiek te faciliteren

Ruimtelijke/
juridische knelpunten
herontwikkeling
aanpakken

Ontwerpchallenge tijdelijke
huisvesting (ca. 15 jaar) voor
alle typen medewerkers
van de Greenport

Met één Greenport-verhaal
profileren op alle versmarkten
en jaarevenementen in de regio

Marketing Greenport in de
directe omgeving

Campus ook ontwikkelen
tot trekpleister voor nieuwe
doelgroepen / inwoners

AMBITIE	ACTIE	TREKKER
Algemeen	– Spiegelen en toetsen lopende trajecten binnen Greenport West-Holland: hoe draagt onze huidige inzet bij aan onze ambities uit de ruimtelijk-economische strategie? Waar zitten nog hiaten? – Spiegelen en toetsen lopende processen en trajecten bij individuele partners of samenwerkingen binnen de triple helix: hoe draagt onze huidige inzet bij aan onze ambities uit de ruimtelijk-economische strategie? Waar zitten nog hiaten? – Opstellen roadmap & uitvoeringsagenda met heldere afspraken over inzet en eigenaarschap	– Greenport West-Holland – Alle partners – Greenport West-Holland
I Versnellen energietransitie Focus: doorontwikkelen warmte-infra	– Ontwikkelen collectieve energieoplossingen op gebieds-/polder-niveau. Daarbij aansluiten op de herstructureringsopgaven van verschillende deelgebieden. – Belang ontwikkeling regionale warmtenetten (o.a. WarmtelinQ) onder aandacht brengen bij relevante partners (o.a. Havenbedrijf) – Proces organiseren om Energieakkoord 2021-2025⁹ en Gebiedsvisie Energietransitie Glastuinbouw¹⁰ tijdig en in lijn met de ruimtelijk-economische strategie te actualiseren – Greenport West-Holland positie geven in onderzoek en pilots voor nieuwe energietechnieken – daarbij in het bijzonder aandacht voor waterstof (doorbraakinnovatie) – Doorontwikkelen MobilityHUB Dutch Fresh Port als broedplaats voor duurzame mobiliteit en energie; ambitie: energieproducerende en circulaire hub; bijv. waterstofpilots verslogistiek – Communiceren over voortgang (bijv. verkleinen van de energie/CO2-footprint van producten) om van ‘energieslurpend’ imago af te komen	– Bedrijfsleven en gemeenten – Greenport West-Holland – Bedrijfsleven – Greenport West-Holland, provincie, kennispartners – DFP/bedrijfsleven – Bedrijfsleven
II Mondiale, innovatieve koploper blijven Focus: campusstrategie uitvoeren	– Verbinden en focus aanbrengen: gezamenlijk inzetten op één of enkele doorbraakontwikkelingen; starten met perspectiefrijke, lopende initiatieven en deze opschalen (partners en financieel) – Koppelen strategie Greenport campus-netwerk aan doorbraakontwikkelingen, gedragen door ondernemers; inzetten op placemaking om van campussen levendige, geliefde plekken te maken – Innovatie rond de collectieve wateropgave – Onderzoek naar en innovatie in natuurinclusieve tuinbouw – Communiceren over innovatie: bedrijven en projecten die het bewijs leveren dat een doorbraak misschien nog niet rendabel, maar wel technisch haalbaar is	– Bedrijfsleven – Overheid met bedrijfsleven – Kennispartners, hoogheemraadschappen – Kennispartners – Greenport West-Holland

AMBITIE	ACTIE	TREKKER
III Gebiedsontwikkeling: meer doen met ruimte Focus: herstructurering versnellen	– Inbrengen van de ruimtelijke differentiatie (4 type vestigingsmilieus) in regionale en lokale omgevingsvisies en –plannen – Kwalitatieve verbouwing van glastuinbouw-gebieden naar duurzame productielandschappen (o.a. aandacht voor duurzame energievoorziening, verkaveling en ontsluiting) – Ruimtelijke / juridische knelpunten voor herontwikkeling aanpakken – waar nodig nieuw instrumentarium ontwikkelen – Uitbreidingsruimte zoeken om groeiende ruimtevraag verslogistiek te faciliteren – Publiek-private partnerships voor impuls campus-ontwikkeling – Vergroten biodiversiteit in/om de kas (in aansluiting bij PPS ‘Biodiversiteit in en om de kas’) – In nauwe samenwerking met de omgeving creëren van landschapsgronden: een kwalitatief hoogwaardige overgang tussen stad / Greenport-gebied	– Overheid en bedrijfsleven – Bedrijfsleven en overheid – Overheid – Overheid – Bedrijfsleven en overheid – Bedrijfsleven en overheid – Overheid
IV Ondernemerschap: werkgever van de toekomst Focus: verbinden van initiatieven	– Koppelen van de opleidings- en wervingsstrategie aan fysieke plekken in de Greenport: waar kun je ervaren hoe het is om in dit hoogtechnologisch cluster te werken? – Verbinden en opschalen van vele lopende initiatieven op leren en ontwikkelen – Uitvoering geven aan de Human Capital Agenda, primair door betere verbindingen te leggen met kennisinstellingen en het arbeidspotentieel in de regio. – Ontwerpchallenge tijdelijke huisvesting (ca. 15 jaar) voor alle typen medewerkers van de Greenport: duurzaam & aantrekkelijk leven in de Greenport	– Bedrijfsleven – Greenport West-Holland – Alle partners – Greenport West-Holland / bedrijfsleven
V Greenport in verbinding Focus: investeringen in bereikbaarheid (MoVe)	– Greenport-beleving toevoegen aan metropolitane fietsroutes door het gebied – Doorontwikkelen programma Circulaire Metropool – Campus ook ontwikkelen tot trekpleister voor nieuwe doelgroepen en als visitekaartje richting inwoners, bijvoorbeeld met goede horeca – Marketing Greenport in de directe omgeving: vers tot leven brengen, focus op gezondheid en recreatie om de hoek bekender maken bij inwoners – Met één Greenport-verhaal profileren op alle versmarkten en jaarevenementen in de regio.	– Bedrijfsleven – Greenport West-Holland – Bedrijfsleven – Alle partners – Bedrijfsleven

⁹ Greenport West-Holland (2020) Energieakkoord 2021-2025

¹⁰ Greenport West-Holland (2019) Gebiedsvisie Energietransitie Glastuinbouw

5.3 Direct impact maken met netwerkkracht

Het waarmaken van de ambities vraagt om een slim samenspel tussen langjarige, grote trajecten en vele kleinschaligere initiatieven en projecten. En dat past ook bij de Greenport: Greenport West-Holland is het grootste Greenport-cluster van Nederland en vanuit het netwerk of individueel lopen vele initiatieven en innovatieprojecten om continu in te spelen op nieuwe trends in de markt, nieuwe technologie of nieuwe wetgeving. De veelheid aan initiatieven maakt het ook lastig om keuzes te maken: welke projecten zijn voor ons allemaal van belang, en hoe zorgen we dat lokale initiatieven de kans krijgen om te groeien? In de uitvoering van de ruimtelijk-economische strategie willen we de netwerkkracht van Greenport West-Holland benutten om op korte termijn zichtbaar impact te maken. Die netwerkkracht werkt zowel naar buiten als naar binnen. Als je durft te kiezen voor slechts een paar initiatieven van cruciaal belang, ontstaat focus. Greenport-partners worden dan gericht

uitgenodigd om hun eigen kennis of investeringskracht in te zetten om een initiatief verder te brengen. Naar buiten toe onderhoudt Greenport West-Holland een (inter)nationaal netwerk met relevante partijen en zo kan de Greenport een rol spelen in het faciliteren van crossovers met andere sectoren en internationalisering.

Elk jaar kiest het netwerk van Greenport West-Holland enkele initiatieven per ambitie om tot bloei te laten komen. We noemen dat focusprojecten. Focusprojecten voldoen in elk geval aan:

- Het project is gestart door ondernemers, overheden en/of kennispartners uit de triple helix;
- Het project geeft op een vernieuwende manier invulling aan één van de vijf ambities;
- Het project heeft maatschappelijke, economische én ruimtelijke impact;
- Het project is schaalbaar en kan ook elders in Greenport West-Holland, in andere Greenports of internationaal impact maken;
- Het project kan vanuit de kracht van het netwerk Greenport West-Holland groeien.

Bijlage

Het proces naar een ruimtelijk-economische strategie

	2021	2022										
	DEC	JAN	FEB	MRT	APR	MEI	JUN	JUL	AUG	SEP	OKT	NOV
BEGELEIDINGS- GROEP	21/12 Kick-off sessie: Aanpak vast- stellen	13/1 & 20/1 Scenario- contouren bepalen	2/2 Proces, besluit- vorming en communi- catie	Scenario- uitwerking en afweeg- kader bespreken (15/3) en vaststellen (24/3)	6/4 Scenario- rapportage	Vorberei- den diner pensant (10/5) en (30/5) ver- volgproces naar con- cept-strat.	16/6 Bespreken 1e concept- strategie	7/7 Bespreking input strategieses- sie	18/8 Proces en commu- nicatie, 25/8 werksessie 2e concept- strategie feedback	8/9 Positionering RE- strategie 29/9 3e concept- strategie		
ALGEMEEN BESTUUR • GREENBOARD			4/2 Doel, proces en scenario- contouren	18/3 doel, proces en scenario- contouren		23/5 Diner Pensant: uitvoerings- kracht transitie & icoon- projecten		1/7 1e concept- strategie		16/9 2e concept- strategie		
TRIPLE HELIX			17/2 Werk- sessie scena- rio- ontwik- keling		26/4 Dia- loogsessie: Bepalen kansrijke bouwstenen uit scenario's & ruimt. ont- werp.*		30/6 Stra- tegiesessie: Feedback op en gesprek over 1e concept- strategie				11/10 Feedback strategie & Input voor onderdeel waarmaken	
OVERIG		21/1 Informer ambtenaren + gebiedsana- lyse ruimte- claims regio GPWH			12/4 werkses- sie samen- hang trajec- ten GPWH en 14/4 interview disr. denker	23/5 Diner Pensant: uitvoerings- kracht transi- tie & icoon- projecten	10/6 Input ophalen voor RE- strategie op het GPWH Jaarevent		Online/ schriftelijk ophalen feedback			
CONTINUE	Interne afstemming bij organisaties/achterbannen/ netwerk door BG-leden											

Deelnemers

Ruimtelijk-ecomomische strategie

Marco	van	Adrichem	Tuinbouw Jongeren Oostland
Andries		Algra	Ontwikkelingsbedrijf HOT
Ilone		Ammerlaan	
Freyr	van den	Assem	Gemeente Lansingerland
An		Beekenkamp	Beekenkamp
Eline	van den	Berg	Royal FloraHolland
Jurriën	van den	Berg	Bar Organisatie
Maikel	van den	Berg	MR Seeds
Teun		Besselink	
Jurrian	van den	Beukel	Tuinbouwjongeren
Gilles		Bierling	
Rien		Bot	AgroEnergy
Else		Boutkan	Greenport West-Holland
Remco	de	Bruijn	Gemeente Westland
Jorien		Burger	Hoogheemraadschap van Delfland
Claudia		Chi	Yuverta
Bart		Combee	InHolland
Wim	van	Dalen	Gemeente Midden-Delfland
Gijs		Damen	Provincie Zuid-Holland (PZH)
Piet-Hein		Daverveldt	Hoogheemraadschap Delfland
Ted		Duijvestijn	Duijvestijn Tomaten
Rob	van den	Ende	De Schepper
Harry		Groenewegen	Crescendo Advies
Jack		Groenewegen	Kwekerij Greenway
Monique		Grootscholten	MG Grand
Marieke		Harteveld	Gemeente Zoetermeer
Nico	van	Hemert	Greenport West-Holland
Frank		Hendriks	Oostland Company
Thijs	van den	Heuvel	Emborion
Marije		Hoogendoorn-Bruins Slot	Provincie Zuid-Holland
Jasper	van der	Hoop	Gemeente Rotterdam

Fabian	van der	Horst	Hogeschool Inholland
Martin	van der	Hout	Greenport West-Holland
Hans		Houtman	Gemeente Zuidplas
Ian	van der	Jagt	Dutch Fresh Port
Michiel		Jak	Greenport West-Holland
Cees	de	Jong	Lentiz MBO Oostland
Hans	van der	Knaap	KP Holland
Iwan	van der	Knaap	Anthura B.V.
Madelon		Knop	MRDH
Arjen		Koene	Gemeente Midden-Delfland
Hans		Koolhaas	LKP Plants
Koop		Manita	Hoogheemraadschap Delfland
Gerry		Kouwenhoven	Hogeschool Inholland
Jeroen		Kraaij	Gemeente Den Haag
Anne-Marie		Kraak-Brouwer	Gemeente Brielle
Julia		Krijnen	Greenport West-Holland
Sjoerd		Krijnen	Gemeente Den Haag
Wim		Kulik	Gemeente Den Haag
Anil		Kumar	Gemeente Westland
Frank	van	Kuppeveld	Gemeente Pijnacker-Nootdorp
Wolter		Leiseboer	Ministerie van EZ & Klimaat
Angela		Lie	Gemeente Pijnacker-Nootdorp
Patrick		Meijer	Gemeente Westland
Sander		Mertens	De Haagse Hogeschool
Leon	van	Mil	Tuinbouwjongeren Oostland
Stefanie		Miltenburg	Royal FloraHolland
Frits		Mostert	Kwekerij Mostert Nieuwerkerk B.V.
Jolande		Niemeijer	Gemeente Zuidplas
Hanneke	van	Nistelrooij	Provincie Zuid-Holland (PZH)
Desiree		Olsthoorn	OK Plant
Rob		Olsthoorn	OK Plant

Deelnemers

Ruimtelijk-ecomonomische strategie

Gerard	van	Oosten	Greenport West-Holland
John		Overgaag	Kwekerij Overgaag
Harmen		Peet	Gemeente Waddinxveen
Erik		Persoon	Forever Plants Group
Eric		Poot	WUR (Wageningen Plant Research)
Peter		Rasker	TNO
Annie	van de	Riet	AVAG
Bert	van	Ruijven	Arcadia B.V.
Paul	van	Schie	Fa L.A. Van Schie
Ron		Schipper	Gemeente Waddinxveen
André		Schoon	Gemeente Brielle
Jan Willem		Schuurman	Gemeente Zuidplas
Gert Jan	van der	Spek	Solyco
Bart		Stengs	Achmea
Erik		Stam	Universiteit Utrecht
Tamara		Streefland	Metabolic
Eric		Terlien	Provincie Zuid-Holland (PZH)
Robert		Tieman	VNO-NCW West
Pieter		Varekamp	Gemeente Westland
Bart	van der	Vegte	Dutch Fresh Port
Johan	in 't	Veld	Dutch Fresh Port / VBO
Maaïke		Verhoef	Provincie Zuid-Holland (PZH)
Jacco		Vooijs	Glastuinbouw Nederland / Regio West-Holland
Annemarieke		Wamsteeker	Gemeente Pijnacker-Nootdorp
Virginia		Wolswijk	
Herbert		Wooning	Wooning Orchids
Rinke		Zonneveld	InnovationQuarter
Mike		Zuidgeest	Tuinbouwjongeren Oostland
Tim		Zwinkels	BDO

Colofon

BEGELEIDINGSGROEP RUIMTELIJK-ECONOMISCHE STRATEGIE

Greenport West-Holland

Anouk Schönau

BAR-organisatie (Barendrecht, Albrandswaard en Ridderkerk)

Gertjan Verstoep

Gemeente Lansingerland

Samir Amghar

Gemeente Pijnacker-Nootdorp

Chris Bos

Gemeente Westland

Dominique van der Hoeven

Glastuinbouw Nederland

Hans van Geest

MRDH

Viviënne Medik

Provincie Zuid-Holland

Gijs Damen

OPDRACHTGEVERS

Greenport West-Holland

Meindert Stolk (voorzitter)

Jolanda Heistek (programmamanager)

CONSORTIUM

Buck Consultants International

Barend Bekamp

Marcel Michon

VINU

Maja Bosch

Nicolien van Eeden

MUST

Rob Giesendorf

Pieter Jannink

GREENPORT
West-Holland

Greenport West-Holland

Postbus 182

2665 ZK Bleiswijk

info@greenportwestholland.nl

